

נטילת ידים אחר נגיעה בטינוף

מפתח העניינים

2.....	נקיון הידים לדברים שבקדושה.
2.....	החילוק בין חיוב נט"י להרחקה מצוואת.
2.....	נגיעה במלמולי הזיעה.
2.....	מהות הזיעה.
3.....	נגיעה במקום הזיעה.
3.....	מה הופך את הזיעה לטינוף.
4.....	האם צריכים דוקא נטילה.
5.....	נגיעה במיני טינוף נוספים.
5.....	נגיעה בטיט.
5.....	נגיעה בצואת האף והאוזן.
7.....	נגיעה בעומק האף והאוזן.
8.....	נגיעה בבגד שיש בו זיעה.
9.....	נגיעה בנעלים.
10.....	נגיעה בשומן המאכל.
12.....	נגיעה בכתבי הקדש.
12.....	החילוק בין נט"י לאחר נגיעה בטינוף לבין ההרחקה מצוואת.
13.....	'לא פלוג' בחיוב נטילה אחר נגיעה במקומות המכוסים.
13.....	'סתם ידים' בזה"ז.
14.....	'מקומות המכוסים' - לאחר רחצה.
15.....	נגיעה במקומות המכוסים שהורגלו לגלותם.
17.....	נגיעה במקום שרגילים שמתגלה בזמנים מסויימים.
19.....	נט"י אחר יציאה מבית הכסא.
20.....	נט"י אחר יציאה מחדר הרחצת.
20.....	תוספת בהגדרת 'טינוף'.
20.....	ריח רע טבעי.
21.....	הקאה.
22.....	סיכום הדברים.

נקיון הידים לדברים שבקדושה

יש כאן מקום לבאר את מקור החיוב ליטול הידים לאחר נגיעה במקומות המכוסים: מהפסוקים (דברים כ"ג י"ד-ט"ו) 'וְכִסִּיתָ אֶת צִאֲתָךְ... וְהָיָה מִחֲנִיף קְדוֹשׁ' למדו חז"ל (ברכות פרק ג') שיש להרחיק מצואה וכדו' בעת אמירת והרהור דברים שבקדושה, ובפשטות יסוד הדבר הוא מחמת הגנאי שיש בזה לדברי התורה; הוסיפו חז"ל (סוכה כ"ו:) ללמד שיש ליטול הידים לפני שיגע בתפילין - לאחר שנגע במקום מטונף, ובפשטות הוא מחמת הגנאי לתפילין: 'שכח ושמטו מטתו בתפילין אינו אוחר לא ברצועה ולא בקציצה **עד שיטול ידיו ויטלם - מפני שהידיים עסקניות הן**', וביאר רש"י (שבת י"ד.) מה הן ידיים עסקניות [לגבי הגזירה שידים יפסלו את התרומה] 'עסקניות הן - ונוגעין בבשרו ובמקום טנופת, וגנאי לתרומה בכך, ונמאס לאוכלין כשנוגע בה בידים מסואבות' - ולמדנו שנגיעה במקום הטנופת בעת התשמיש מחייבת נט"י לפני האחיזה בתפילין (עפ"י ביאור הגר"א ד' כ"א).

החילוק בין חיוב נט"י להרחקה מצואה

יתבאר בהמשך ששונה חיוב הנט"י אחר הנגיעה בטינוף מחיוב ההרחקה מצואה: חיוב ההרחקה מצואה נובע מחמת הפסוקים (דברים כ"ג י"ד-ט"ו) 'וְכִסִּיתָ אֶת צִאֲתָךְ... וְהָיָה מִחֲנִיף קְדוֹשׁ', כלומר שלא לעסוק בד"ת ותפילה במקום שהצואה איננה מכוסה - והגדרת 'צואה לענין זה' היא כל דבר שריחו רע ביותר מחמת עיפוש, ודרך בני אדם להתרחק ממנו [ראה בעמ' 20]; אמנם, מה שהצרכו ליטול ידים לפני שנוגע בתפילין [וה"ה לפני שיתפלל, או כשעומד באמצע סעודתו] איננו רק כשנוגע בצואה, אלא ה"ה כשנוגע בטינוף עדין יותר, כגון מלמולי זיעה.

נגיעה במלמולי הזיעה

מהות הזיעה

ישנם שני סוגי זיעה המופרשים משתי בלוטות שונות: א' - הזיעה האקרינית מופרשת ברוב שטח העור ופחות באזורים שעירים, והיא מיועדת לקירור הגוף בעת חום או פעילות גופנית [שהרי אידי מים דורש אנרגיה רבה, שמוצאת מהעור הסמוך], זיעה זו מורכבת בעיקר ממים עם מעט מלח ושתנן - לכן היא יותר מימית ובד"כ לא גורמת לריח. ב' - הזיעה האפוקרינית מופרשת בעיקר באזורים השעירים כגון הקרקפת בית השחי והמפשעה כי בלוטותיה ממוקמות עם זקיקי השערות [וכן נמצאת גם במעט אזורים שאינם שעירים], זיעה זו מכילה כמות גדולה יותר של חלבונים ושומנים, ולכן מרקמה חלבי יותר - ואף שאין לזיעה זו ריח עצמי אך היא זו שגורמת לריח רע מאחר ובמקומות אלו יש ריבוי חיידקים המפרקים את החלבונים הנמצאים בזיעה - ותוצר הפירוק הוא בעל ריח לא נעים; כמות חיידקים זו מתרבה עוד יותר באותם האזורים - שהם לחים וסגורים, ולכן אם המקום מאוורר - הזיעה מתאדה בקלות ונוצר פחות ריח, וככל שהמקום פחות מאוורר והזיעה נשארת זמן רב - נוצרות בה מושבות חיידקים ההופכים את הזיעה לריחנית, עד שהמקום ישטף.

נגיעה במקום הזיעה

הרשב"א (במיוחסות קצ"ה) נשאל על חיוב נט"י למי שנגע במקום המטונף באמצע סעודתו, והשיב: 'וכל שנגע שלא במקום טנופת, אינו צריך כלום, ואיזה מקום הטנופת לדבר זה? מסתברא, **שלא במקום הטנופת ממש, אלא אפילו שוק, וירך, ומקומות המכוסים באדם - לפי שיש מלמולי זיעה**, וכן מחכך בראשו, אבל מקומות מגולים בפניו, ומקומות מגולים שבזרועותיו - אין זה מקום הטנופת, שאין שם מלמולי זיעה וצואה' - הרי שהרשב"א הבין **שהנגיעה במקום הטנופת** היא שמחייבת בנט"י באמצע סעודתו, וביאר שהטנופת היא מלמולי הזיעה, ושהיא נמצאת בשוק, בירך ובמחכך בראשו, וה"ה במקומות המכוסים - שגם הם כמקום הטינופת, אבל לא בנוגע במקומות המגולים בפניו ובזרועותיו - שאין שם מלמולי זיעה וצואה (עפ"י ביאור הגר"א ד' כ"א) [יש להעיר שהרשב"א עצמו בתשובה א' קנ"ג כתב 'ולא תקנו נטילה אלא לסעודה ורחיצה ונקיות לתפילה וקרית שמע, ומכל מקום מסתבר ודאי שאדם ישן על מטתו ערום והידים עסקניות גרועות הן מסתם ידים, וחזקה מטנופת הן בנגיעת בית הסתרים - ופסולות הן להזכרת השם, אלא שאינו צריך לנטילת ידים, אבל מנקה ידיו ברחיצת מים או בצרורות או בכל דבר דמנקה, ואחר כך עושה צריכין אלו ולבסוף נוטל את ידיו' - ושמענו מדבריו שנט"י תיקנו רק לסעודה ותפילה וק"ש, ולשאר דברים די בנקיון או ברחיצת הידים, ואת זאת הצריך **רק מפני שכשאדם ערום - חזקתו שידיו מטונפות כי נוגע בבית הסתרים**]; וכ"כ השו"ע (ד' י"ח, כ"א) 'אלו דברים צריכין נטילה במים... והנוגע בגופו בידו; צריך ליזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה', וביאר הט"ז (ד' ט"ו) 'פ'י' זוהמא כעין שעורים קטנים'. הגדרות אלו פשוטות לאור מה שהתבאר שהזיעה הגורמת לריח היא רק סוג הזיעה השומנית המופרשת באזורים השעירים, ואם לא הספיקה להתאווור - החיידקים המפרקים אותה יוצרים ריח רע, והיא נחשבת כטינוף.

מה הופך את הזיעה לטינוף

הרשב"א לא כתב להקפיד על נגיעה במקום מזיע [כגון זרועותיו הגליות, כאשר חם או לאחר פעילות גופנית], אלא רק על נגיעה ב'מלמולי זיעה' - מפני שרק זיעה זו מוגדרת כ'טינוף', ולהבנתי - מפני שזיעה זו היא הגורמת לריח; ומה ששייך את מלמולי הזיעה ל'מקומות המכוסים באדם' - מעיד שהבין שרק כשזיעה זו נמצאת במקום שאיננו מאווור - היא הופכת לטינוף.

כתב המור וקציעה (צ"ב, לגבי מה שצואת האוזן איננה כמלמולי זיעה) 'לפי שיש שם מלמולי זיעה... **וכל איסור צואה אינו אלא משום ריח רע שבה**, ולכן כשיבשה כל צרכה שאין בה ריח מותר לקרות ולהתפלל כנגדה אף על גב דמאיסא [ואף בנגיעה משמע דליכא איסורא (לגעת בצואה יבשה) מאחר שהיא כעפרא, ואפשר דשרי אפילו לנקות עצמו בה מהלכלוך, שהרי אמרו מנאין בעפר] - הרי שהבין **שחיוב נט"י לאחר הנגיעה במלמולי הזיעה הוא מפני ריח הרע**, שהרי המור וקציעה מערער רק על נט"י לאחר נגיעה בצואת האוזן כי אין בה ריח רע [ראה ציטוט מלא בהמשך], אך לא ערער על חיוב נט"י לאחר נגיעה במקום הזיעה - **ובע"כ שהבין שבזיעה יש ריח רע דלא כבצואת האוזן**, דאם לא כן מה מובן בזיעה ולא מובן בצואת האוזן (הרב משה דביר); ומה שלמד שגם ההרחקה מצואה היא רק מפני ריחה הרע - יתכן שלמד זאת מהגדרת הכסף משנה (ק"ש ג' ו', הובא במ"ב ע"ט כ"ג) שאיסור צואה הוא

רק באופן שריחה רע 'ואני בעניי נראה לי דלא אסר רבינו צואת כל הבהמות אלא דוקא אותן שריחן רע כגון אלו, והניח הדבר לאומד הדעת אם דרך בני אדם להצטער בריחם הרע או לא'; בדומה לזה כתב הכף החיים (ד' צ"ח) 'הזיעה אינה מזקת אלא א"כ יש בה זוהמא'.

ע"כ שלדבריהם הקובע את ה'טינוף' הוא הריח הרע, ואכן רגילים לחוש דחייה מריח רע של צואה ומאדם המיוזע באופן חריג [וכן מאדם שמורגל בספיגת הזיעה בבגדיו], אך אין נרתעים כל כך מצואת כלבים אף שגם היא צואה, אך איננה מסרחת, וכן מזיעה בכמות קטנה, והדבר גם די מובן, שהרי נגיעה בזיעה ללא ריח דומה לנגיעה במים - שאיננה גורמת רתיעה, ונגיעה במלמולי זיעה ללא ריח היא כנגיעה בחמאה שומנית, ונגיעה בצואה יבשה ללא ריח היא כנגיעה בגוש עפר - ולא רגילים להגדירם כנגיעה בטינוף.

לעיל התבאר שבמציאות לא כל זיעה מדיפה ריח רע, אלא רק הזיעה השומנית שמופרשת בעיקר במקומות השעירים [בעיקר הקרקפת בית השחי והמפשעה], ודוקא כשנצברה ולא התאדתה או נשטפה - שאז היא הופכת לכלוך ומדיפה ריח רע, ואילו זיעת הידים וכדו' - מכילה כמעט רק מים והחידקים לא פועלים עליה, וממילא אינה מדיפה ריח, והיא גם לא נצברת לכדורים קטנים 'מלמולי זיעה', ולכן לא ניתן להגדיר אותה כטינוף; לאור זאת - בפשטות נגיעה בזרוע מזיעה בעת ריקוד, וכן בזיעת הראש שנשטפה על הפנים - לא יחייבו מן הדין ליטול שוב ידים באמצע הסעודה, שהרי לא הפכו לטינוף [אם כי יש מקום לדון באם זיעה שהייתה מכוסה בזמן כלשהו היא כבר בגדר מזהומת לעניין נט"י - גם אם היא ירדה מהקרקפת לפנים בעת הזעה מרובה, וכן כשנספגה ומורגשת בחולצה מבחוץ (הרב מיכאל דייטש)], וראה בדברי הכף החיים (ד' צ"ח) 'ומקומות המגולים כיון ששולט שם האויר אין בזיעה ההיא שום זוהמה, ואפילו יש שם שיער - ג"כ שולט האויר, ומשום הכי אינה מזקת'.

האם צריכים דוקא נטילה

נחלקו המהרש"ל והלבוש האם כוונת הרשב"א להצריך נטילה ממש אחר הנגיעה במלמולי הזיעה בתוך סעודתו, שכתב המהרש"ל (יש"ש חולין ח'): 'ונראה דבריו [של הרשב"א] להצריך נטילה, אבל לברך לא מציינו בדברי חכמים שתקנו נטילת ידים על זה, גם לפי דעת רחיצה בעלמא מספקת, דהא כל זיעת הגוף סם המות, חוץ מזיעת הפנים, וחיכוך הראש, או משום זיעה, או משום מיאוס בל תשקצו, וכל זה והדומה לו לא תיקנו נטילה, אלא דחמירא סכנתא מאיסורא, וחייב לרחצם', וביאר החזו"א (או"ח כ"ה ט') את שיטתו: 'נטל והתנה לכל היום ואח"כ עשה צרכיו, או הטיל מים ושפשף, או נגע במקום המכוסה בגוף או חיכוך ראשו, צריך נט"י לסעודה ומברך ובזה מודה רש"ל דמברך, דהא נטילה זו מבוארת בגמ' (פסחים קט"ו): משום שמא נגע, ופ' ר"ח ורש"י ורשב"ם דנגע בטינוף או בבשרו, וכן מבואר ביש"ש (סי' מ"א) - אלא שדעתו דוקא קדם הסעודה, דקדם הסעודה כל שידי עסקניות בטלה שמירתן והוי בכלל חיוב נטילה, ואין נגיעה בזיעה מטמאה הידים להצריך נטילה, אלא מבטלת שמירתן, אבל כל שטיהר ידיו לסעודה סעודה זו כבר פטורה מנט"י וא"א למחשב הידים עסקניות לחיוב עוד בנטילה אם לא שהפליג, אבל אם יודע מאורעותיהן לא נתבטלה נטילה ראשונה, אלא שצריך לנקות ידיו כעושה צרכיו בעלמא - לכן אינו מברך, ולדעת מהרש"ל א"צ גם נטילה כדין אלא רחיצה בעלמא, וכ"ה בהדיא ביש"ש שם, ולדבריו ז"ל הא דאמר יומא ל' א' נוטל ידו אחת היינו לנקיות בעלמא ולא מדין נטילה לסעודה, ולא משמע כן [לענ"ד כוונתו

לומר שיתכן שידים עסקניות נגעו לא רק במלמולי זיעה אלא גם בטינופת ממש, ולא אדעתיה, וממילא מצב המוגדר כ'ידים עסקניות' הוא מצב שבו הידים אינן שמורות - ויש לחוש שנגעו גם בטינוף ממש; אך לאחר שטיהר אותן, הן כבר שמורות, ואז לא יפגמו מחמת זיעה אלא רק מחמת טינוף ממש]; ואילו הלבוש (קס"ד ב') כתב: 'ולא יחכך בראשו וכיוצא בו בכל מקום המטונף בגופו שיש בו מלמולי זיעה, ואם נגע באלו המקומות צריך לחזור וליטול ידיו ולברך עליהם', וביאר החזו"א 'אבל דעת הרמב"ן והרשב"א דאפי' באמצע סעודה מברך'; וסיכם החזו"א 'ובמ"ב כתב להכריע דבעשה צרכיו יברך וכן בנגע בצואה, אבל לא בשאר דברים, והדבר קשה לחלק במה שלא חלקו ראשונים ז"ל, והמברך לא הפסיד, והמקיל משום ספק ברכה כדעת רש"ל אין מוחין בידו'.

כתב המג"א (צ"ב ג') לגבי נט"י למי שנגע במקום המטונף בשעה שעוסק בתורה: 'לכ"ע די בנקיון בעלמא אף על פי שיש לו מים', ומקורו ברשב"א (א' קנ"ג) שכתב שנט"י היא אחר כל ברכות השחר, וממילא מותר לברך לפני הנטילה, ונט"י תיקנו רק לסעודה, ורחיצה ונקיות תיקנו לתפילה ולק"ש, אלא שחזקה מי שישן ערום ידיו מטונפות בנגיעת בית הסתרים ופסולות להזכרת השם, אלא שאינו צריך נט"י אלא די ברחיצת מים או בנקיון ע"י כל דבר המנקה.

נגיעה במיני טינוף נוספים

נגיעה בטיט

הדבר ברור שלא כל נגיעה בכללן באמצע הסעודה מחייבת בנט"י שנית, שהרי אף שטיט מלכלך את הידים אך אינו מחייב נט"י, כדכתב המ"ב (צ"ב כ"ט) 'ואם נגע בטיט ורפש אפשר דאפילו לכתחילה שרי כך, אבל לעיל בסוף סימן ד' כתב הפמ"ג (א"א צ"ב ג' 'וטיט: לתפלה בעינן מים או עפר, ולדברי תורה אפשר אף לכתחלה שרי כך, ונגע במלמולי זיעה אסור לדברי תורה') דצריך לנקות מתחלה אף לד"ת - וכן נראה להחמיר לכתחלה ברפש', הרי שאף שהפמ"ג הצריך ניקוי הידים מטיט לתפילה ולא לד"ת - אך המ"ב קיבל את דבריו רק ברפש; אמנם, כתב המור וקציעה (צ"ב) '...ה"ה בכל לכלוך, אפילו טיט ורובב הדבוק בידיו, ראוי להסיר ולנקות בשעת תפלה אף על פי שלא מצינו בפירוש שהצריכו לכך' - הרי שהתייחס לניקוי הידים מטיט בשעת התפילה כהנהגה טובה בלבד, וכן משמע מדברי הבה"ל (צ"ב סע' ה' ד"ה והסיח) שניכר שנטה להקל שדי בנקיון הידים לתפילה לאחר נגיעה בטיט, וא"צ מים [עכ"פ לשיטת הרא"ש].

נגיעה בצואת האף והאוזן

לאור יסודות אלו - אין כל כך מקום לחייב נט"י כשנגע בסעודה בצואת האוזן והאף, שהרי אין להן ריח רע, ואינן כה מאוסות, עכ"פ לאדם עצמו; ומה שלאחרים הן דוחות - הרי ברור שזו לא סיבה לחייב נט"י, כפי שאף שהאדם נדחה מהרוק של האחר, ועם זאת נגיעה ברוק של עצמו איננה דוחה אותו [ועוד יש להבין את הפלא הזה, שהאדם נדחה מהפרשות של אחרים ולא משל עצמו, ובד"כ גם לא משל ילדיו]; ומה שנגיעה בצואת האוזן גורמת לתחושה לא נעימה - אין זה אלא מחמת המרקם

השומני שלה, כאותה תחושה לא נוחה לאחר נגיעה בשמן וגריז - אף שהם בודאי לא נחשבים כטינוף. לכל היותר ניתן לומר שנגיעה בצואת האף והאוזן לא גרעה מנגיעה בסתם לכלוך, כגון טיט, שהתבאר לעיל שיש הנהגה טובה לשוטפו.

אמנם, מצאנו שהמהרי"ל (מנהגים, תפילה ג' בשם הרוקח, אך לא מצאתי ברוקח עצמו) כתב לגבי צואת האף והאוזן ש'אל יגע אדם בשעת תפלה בצואת חוטמו או בצואת אזנו הואיל ומיתקרו (ב"מ ק"ז:). אותן הליחות צואה', ומבואר שם שהמהרי"ל היה נזהר לקנח אפו בסמרטוט, וכ"פ הרמ"א (צ"ב ז') '...ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה, וכן בצואת האוזן והאף, כי אם ע"י בגד'; בהתאם לשיטה זו כתב החת"ם סופר (כתובות ה'): שלכן אמר תנא דבי רבי ישמעאל 'שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יכוף אליה לתוכה' ואז אצבעו לא תתלכלך בצואת האוזן, ויוכל לדבר ולהרהר בדברי תורה [וצ"ע, שהרי הדעה הקודמת בגמ' אמרה 'שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יניח אצבעותיו באזניו'].

אמנם הגר"א (צ"ב ז') כתב על כך 'ולא נראה', והתבארו דבריו ב'מעשה רב' (ל"ו) 'צואת האף והאוזן לא מקרי צואה לענין ק"ש ותפלה, דאי סלקא דעתך דמיקרי צואה - היה צריך להרחיק ד' אמות', ובביאורים כתבו: 'ר"ל כיון דע"כ לענין ק"ש ותפלה לא מקרי צואה - אין הכרח ג"כ דמקרי מקום טנופת' [כלומר, ש'צואה' רק מלשון 'ציאה' = הפרשה (הרב יע.)], וכ"פ המ"ב (צ"ב ל') 'והגר"א מיקל בזה, וכ"כ בשע"ת בשם מור וקציעה'.

אמנם, לא זכיתי להבין את דחיית הגר"א לדברי המהרי"ל, שאם המהרי"ל היה כותב שצואת האף והאוזן היא ממש כצואה - היתה מובנת דחיית הגר"א שפשוט שאין מרחיקים מהן ד' אמות, אך כל שהמהרי"ל כתב היה רק שיש ליטול ידים לאחר נגיעה בהן, ולא הבנתי כיצד הגר"א דחה זאת, הרי גם לאחר נגיעה במקום הטנופת או במלמולי זיעה יש ליטול ידים אף שאין מרחיקין משם ד' אמות? וישיב הרב יחיאל מאיר שליט"א שאף שצואת האף והאוזן מטונפת יותר מזיעת הפנים, אך מ"מ אין בה ריח רע, ושמא סבר הגר"א שכל שחייב הרשב"א נט"י במלמולי זיעה הוא רק מחמת שיש בהם גם טינוף וגם ריח רע, ואילו בצואת האוזן שאין ריח רע - א"צ אף ליטול ידיו.

היעב"ץ עצמו במור וקציעה (צ"ב) כתב לגבי נגיעה בצואת האף והאוזן בתפילתו: 'בד"מ ובהג"ה כתוב וכן צואת האוזן והאף אסור ליגע בהן בתפלתו, עכ"ד'; ואף על גב דבדואי מסברא נכון הדבר להזהר לכתחלה כיון דמאסי, מ"מ איסורא לא ידענא, דהא לית בהו ריח רע, וכל איסור צואה אינו אלא משום ריח רע שבה, ולכן כשיבשה כל צרכה שאין בה ריח מותר לקרות ולהתפלל כנגדה אף על גב דמאסיא [ואף בנגיעה משמע דליכא איסורא מאחר שהיא כעפרא, ואפשר דשרי אפילו לנקות עצמו בה מהלכלוך, שהרי אמרו מנקין בעפר, מ"מ ודאי לכתחלה נ"ל דלא שפיר דמי ליגע בה דלא דמיא ממש לעפר, וה"ה בכל כללך, אפילו טיט ורוב הדבוק בידי - ראוי להסיר ולנקות בשעת תפלה אף על פי שלא מצינו בפירוש שהצריכו לכך]. ואפילו בש"ז רצה במג"א (ע"ו ז') להקל (משמע שאין איסור בדבר משום תפלה - רק שמוותר לרחצו, מידי דהוה אמי שמלכלך בטיט... משמע דמשום תפלה לא קפדין, מיהו בס"ח תק"ט איתא דאפילו על בגדי אסור) אף על גב דמאסי טובא, כל שכן הני ליחות דאורחיהו דאנשי בהכי ולא מיגנו כולי האי; ואי משום דצואה מיקרו - הא אית להו שם ליווי, צואה סתמא לא איקרו - לכן בודאי אינן נכללין בדין הצואה; ונ"ל פשוט שלא נפסלו הידים אם נגעו בליחת החוטם בדרך השלכתה, כיון דאורחיהו בהכי ולא קפדי

עלה אינשי כולי האי - א"צ להפסיק בתפלתו לחזור אחר מים לנקותן ממנה, אבל אם נגעו בצואת האוזן נ"ל דיש לחוש להצריך נטילה לתפלה, ולא משום דשם צואה קגרים כנזכר, אלא דלא גרע מנגע במקום המכוסה שיש שם מלמולי זיעה, דמיקרי מקום הטנופת, כ"ש בצואה דאוזן דאיכא תרתמי ומאיסא טובא [ודווקא כשהיא רכה ולחה, אבל יבשה ודאי לא חמירא מצואה ממש], משא"כ בחוטם דמיגלי והוה כזיעה דפנים ושאר מקומות המגולים וכרוק הפה שאינו פוסל הידים, כדלקמן סימן צ"ז - הרי שהיקל בנגיעה בצואת האוזן בעת השלכתה - כבנגיעה בזיעת הפנים והרוק, אלא שכתב שנ"ל שיש לחוש וליטול ידיו לתפילה לאחר נגיעה בצואת האוזן - שלא גרעה מנגיעה במלמולי זיעה, ומאוסה ביותר.

דברי המור וקציעה הובאו בשערי תשובה (צ"ב י') אך הסתייג מהם: 'ובמחזיק ברכה (לחיד"א, צ"ב ד') כתב שבמור וקציעה מיקל זה בנגיעת צואת האף כי רמי ליה בידו, ולא נהירא עכ"ל'.

מ"מ מאחר והתבאר שמקור הדין בחז"ל וברשב"א הוא שיש ליטול הידים רק לאחר נגיעה בטינוף סרוח - פשוט שצואת האף והאוזן אינן בכלל, אך עדיין יתכן שיש הנהגה טובה לנקות את הידים מהן, כמ"ש המור וקציעה לגבי טיט.

כתב הערוה"ש (צ"ב י"א) שלא ראה נזהרים ליטול לאחר נגיעה בצואת האף, ושנראה לו שדי בנקיון לאחר נגיעה בצואת האף והאוזן, ושכמדומה שכך המנהג, אלא שהגר"א חולק בזה לגמרי, וכן בהג"ה אשל אברהם (בוטשאטש, צ"ב ד') כתב שנראה פשוט שלגבי צואת האוזן די בנקיון כלשהו גם לתפילה, כמ"ש המג"א (צ"ב ה') לגבי חכוך במקום זיעה, והחומרא על נגיעה בליחת האף והאוזן - היא רק חומרא בעלמא ומדת חסידות למי שנקל עליו להזהר בכך; בספר מאיר עוז (ד' צ"ב ז') כתב שראה את הגר"ח ק"ש שליט"א נוטל ידיו לאחר נגיעה בצואת האף, אך שבספר ארחות רבינו (ק"ש י"ח) כתב שהקה"י לא הקפיד על נט"י לצואת האף [אף שהיה רוחץ ידיו לפני כל ברכה], ושכן העיד ת"ח המדייק בשמועותיו שראה לגר"ש אלישיב זצ"ל שלא נטל ידיו ואף לא ניקה בשאר מידי דמנקי אחר שנגע בצואת חוטמו.

נגיעה בעומק האף והאוזן

הרשב"א (במיוחסות קצ"ה) כתב '...אבל מקומות מגולים בפניו, ומקומות מגולים שבזרועותיו - אין זה מקום הטנופת, שאין שם מלמולי זיעה וצואה', ופשטות דבריו היא שרק מקומות המגולין שבפניו אינם בכלל מקום הטינופת, אך מקומות המכוסין שבפניו הם בכלל המקומות שיש בהם מלמולי זיעה, וכ"כ בספר ארחות רבינו (ק"ש י"ח) 'אמר הגר"ח ק"ש שליט"א ששמע בשם מרן החזו"א זצוק"ל דאם נגע בתוך האף והאוזן לא גרע ממקומות המכוסים אף להגר"א ז"ל'.

אמנם, לענ"ד צ"ע, שהרי באף ובאוזן אין בלוטות זיעה ואינם מקומות המטונפים, אלא יש בהם רק את ההפרשות הרגילות של צואת האף והאוזן - שבהן הרי נתבאר שדעת הגר"א שא"צ ליטול ידיים אחר הנגיעה בהן, וגם לדעת המהרי"ל שנטל ידיו לאחר הנגיעה בהפרשות - כל ששמענו מדבריו היה רק בנגיעה בהפרשות עצמן, אך בהחדרת האצבע למקומות הללו בשעה שהם נקיים -

לא שמענו [ויתכן שהחז"א הלך לשיטתו לומר 'לא פלוג' בכה"ג, ראה בהמשך], וכי יעלה על הדעת לחייב נט"י לאחר נגיעה בעומק הפה רק בגלל שהוא מקום מכוסה - הרי בפה יש רק רוק ולא טינוף? וראיתי באליהו זוטא (קס"ד ד') שכתב 'במקומות מגולים כגון בפניו או במקומות מגולין שבזרועותיו - מותר' - וניכר שכוונתו היתה לאפוקי מהדיוק שכתבתי לעיל שכל שהרשב"א התיר היה רק במקומות המגולין שבפניו, וקמ"ל האליהו זוטא שכוונת הרשב"א היתה שפניו וזרועותיו הם מהמקומות המגולין, ולא התכוון לומר שבפנים יש גם מקומות שאינם מגולים.

הביא הרב שטרנבוך בספר 'הלכות הגר"א ומנהגיו' (ע"ז) שהרב חיים ויטאל זצ"ל כתב בשער הכוונות (בהקדמה) 'גם הזהירני מאד מורי ז"ל שלא להכניס האצבע לתוך האזנים כדי לנקות הזוהמא שבהם בתוך התפילה כלל... ואם עשה כך צריך נטילה', וביאר הרב שטרנבוך שהחמירו בזה משום שצואת האוזן היא כצואה, וחידש עוד טעם משום שהוא כנוגע במקומות המכוסים שיש בהם זוהמא, ולכן הסיק שאין סתירה בין האר"י שהחמיר ליטול ידיו אחר הכנסת האצבע לאוזן, ובין הגר"א שאמר שצואת האף איננה צואה, שלכו"ע איננה צואה ממש, והרמ"א הצריך נטילה מפני שמטונף דלא גרע מחוכך שערו, ועיקר כוונת הגר"א שצואת האוזן לא דומה למלמולי זיעה שמכוסים טפי, ואף שהנוגע בה א"צ נטילה, אך אם נגע עמוק מאד - מודה שדינו כנוגע במקומות המכוסים, כדברי האר"י (וכ"כ הרב משה צוריאלי בתשובתו, כדברי הרב שטרנבוך); לענ"ד דבריו אינם מוכרחים, מאחר ואין באף ובאוזן שום טינוף פרט להפרשות הרגילות, ואם למסקנת הגר"א אין דין הפרשות אלו כמלמולי זיעה - גם אין מקום לנט"י בתחיבת האצבע לשם.

הקשוני שמא יש באף בלוטות זיעה, וי"ל שברור שאין באף בלוטות זיעה, וכי בעינים ובאזנים ובפה יש בלוטות זיעה? בלוטת הזיעה הן על העור החיצוני, ובאף כלל אין עור אלא ריקמה שונה לחלוטין במבנה שלה, ועוד, מטרת הזיעה הרגילה היא לקרר באמצעות אידוי המים - והאף איננו מקום המיועד לאידוי [גם כלב שאין לו בלוטות זיעה מפותחות, ומנגנון הזיעה שלו הוא בלשון - צריך להוציא את הלשון החוצה].

נגיעה בבגד שיש בו זיעה

חידש הבה"ל (קס"ד ב', ד"ה שיש) 'נראה שנכון ליזהר מליגע אפילו באיזה בגד שידוע שיש שם הרבה זיעה - כגון בצד התחתון של הכובע המונח על הראש שיש שם הרבה זיעה מן השער, וכ"כ בשם בעל השבט הלוי (קובץ בית אהרן וישראל ל"ט תשנ"ב עמ' ע"ב) שהנוגע בזיעה הבאה ממקומות המכוסים כגון בגד הספוג בזיעה או בשפת הכובע מבפנים צריך נט"י, והנוגע בגרבים המזוהמות מזיעה צריך נטילה, אבל הנוגע בגרבים נקיות אין צריך נטילה - ופשוט שכאן מדובר **דוקא כשנוגע בבגד שספג את סוג הזיעה המוגדרת כטינופת**, שהרי אין הבדל באם נוגע בטינופת כשהיא על בשרו או על בגד.

אך אם הבגד ספג את סוג הזיעה שאינה גורמת לטינוף - אין צורך ליטול ידיו, כמ"ש בהליכות שלמה (כ' י"ז) 'הנוגע בבגדים שאין לבשים על מקום המכוסה - אף אם מלוכלכים בזיעה כגון גרבים או פנים הכיפה א"צ נטילה'.

אמנם, בהג"ה אשל אברהם (בוטשאטש, ד' כ"א) כתב [לגבי נגיעה בזיעה שברצועות התפילין] 'נראה שרק

בנגיעה בגופו עשו חז"ל בזה דרך לא פלוג להצריך נטילת ידים תמיד גם אם היה המקום נקי אז - מה שאין כן בנגיעה בבגדיו במקום המלוכלך בזיעת אדם... דפשיטא שאין צריך לנטילת ידים או נקיון כפים על ידי הנגיעה במקומות שבו זיעה בהנ"ל כיון שהם מונחים במקומות שהם נדונים כמגולים פשיטא דלא נגרע... מבהיות הזיעה במקומה על גופו ובשרו שאין בה קפיידא כיון שהוא במקום מגולה... אך גם בזיעה שעל הבגדים כותונת וכדומה שמגיע להם ממקומות המכוסים מכל מקום כיון שלא מצינו בדברי חז"ל להצריך נטילת ידים או נקיון כפים על ידי נגיעה בזיעה שאיננה במקומה במקומות המכוסים, ורק כשנדבקה זיעה ממש לידו מהכתונת שבמקומות המכוסים אז יש מדת חסידות ליטול או לנקות ידיו, אך כשאינו מרגיש שנדבקה זיעה ממש לידו אין לבלבל דעתנו בזה נגד דעת הבריות דלית דחש בזה כלל'.

נגיעה בנעלים

כתב התשב"ץ (תשב"ץ קטן רע"ו) '...ועל הדברים הצריכים נטילה אשר שאלת אם סגי בנקיות בעלמא בלא מים - דבר שאי אפשר לברר בראיה ברורה אין לעשות פירוקא מסברתא, וטוב להחמיר להצריך נטילה, ואלו הן הצריכים נטילה אחריהם... החולץ מנעליו, וכ"ה בשו"ע (ד' י"ח); ביאור הדבר משום שסתם נעלים מטונפים, ראה ברמ"א (קכ"ח י"ז) 'כשיורדין מן הדוכן לא יגעו במנעליהם המטונפים', וכתב המג"א (קכ"ח כ"ו) 'נ"ל דה"ה כשהם נקיים', וביאר הא"ר (קע"ח ל"ה) 'נראה דהכי קאמר - סתם מנעלים כמטונפים', הובא בפמ"ג (א"א קכ"ח כ"ו) ובמ"ב (קכ"ח ס"ב).

מעניין לציין שהרמב"ם בתחילה (תפילה ד' ד') כתב 'כשנוטל ידיו מברך...', ורק לאחר מכן כתב (תפילה ד' ו') 'כשלוש נעליו מברך...' - משמע שסבר שנעילת הנעלים לא פוסלת את ידיו לתפילה (הערת הרב יחיאל מאיר שליט"א), אם כי אין זו ראיה גמורה, כמובן.

מה שאמרו שסתם נעלים הן מטונפות הוא ברור ביותר לאור הכרת מציאות החיים שלהם, שלא היו כמעט דרכים סלולות אלא הלכו על חול רפש ובוץ, וצואת אדם ובע"ח היתה פזורה בכל מקום, שהרי בתי הכסאות היו רחוקים ומטונפים, ובליילה נוח יותר היה להתפנות בקירוב מקום [ראה בברכות ס"ב]. 'אמר עולא אחורי הגדר נפנה מיד... תנו רבנן איזהו צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום, איני והאמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית (כלומר, בזמן החשיכה) כדי שלא יהא צריך להתרחק, ותו רבא... ובליילא אמר ליה לשמעיה פנו לי דוכתא ברחובה דמתא, וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא דבעינא למפני', והנכרים בודאי לא הקפידו על מקום עשיית הצרכים, ובתי הכסא עצמם היו מטונפים ביותר; **אך בזמננו הדרכים נקיות ביותר, והטינוף היחיד שעל נעלי יושבי הערים הוא או מעט בוץ בעת הגשמים או צואת כלבים - שמקפידים לנקותה מיד כשמתאפשר, ולעתים יש גם זיעה בחלק הפנימי של הנעלים - וצריכים ראיה שגם בזמננו יש לומר שסתם נעלים מטונפות** (הערת הרב יחיאל מאיר); לאור זאת **יש לפקפק האם המעוניין לטנוף ידיו [כגון שנטל אותם ללא ברכה, וכעת מעוניין ליטול בברכה] יוכל להסתפק בנגיעה בנעליו, שהרי בפשטות אינן מטונפות.**

וכן ראיתי בקובץ בית אהרן וישראל (ט"ו עמ' פ"ח) שצ"ע במה שהעולם רגיל לומר שהנוגע

במנעלים באמצע הסעודה צריך נטילה שנית, שהרי מה שהתבאר בתשובת הרשב"א היה רק שהטינוף הפוסל את הנט"י לסעודה הוא רק מלמולי זיעה וצואה, וכל כיו"ב טינוף, אך עפר וטיט אינם פוסלים את הנטילה, ובזמננו שלא מצוי טינוף צואה בנעלים אלא רק עפר ואבק - מנלן שיצטרך ליטול ידיו שנית?

ועוד הביאו בקובץ בית אהרן וישראל (ל"ט עמ' ע"ב) בירורי הלכה מהרב ואזנר זצ"ל - שמכיון שחיוב הנטילה בנוגע במנעליו הוא רק משום נקיות - א"כ **הנוגע בנעלים חדשות אין צריך נט"י...** ונעלים שלבשו בחנות למדידה הרי הם כחדשות, ומקורו במור וקציעה (ד' ו'): "...משא"כ בחדשים שלא נעל אותן אדם עדיין - ודאי לית לן בה... דמשנעל אותן פעם אחת כבר שורה עליהן רוח רעה, דברגלים נמי פשיטא אפילו הם רחוצים זוהמא דבקה בהן - ואותו רוח זוהמא חלה על המנעלים מיד, מכל מקום נ"ל דתרתני בעינן נעל והלך בהן פעם אחת על הארץ'.

נגיעה בשומן המאכל

איתא בברכות (נ"ג:) 'רבי זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה', וכתב הראב"ד (ברכות ו' ב') שיש לברך על מים אחרונים אם אכל דבר שיש בו זוהמא 'אני שמעתי בשימושי הגאונים הקדמונים שכתבו על המים האחרונים ברכה על רחיצת ידים - וחי ראשי דברים נכונים הם, שהרי חכמים דרשו את שתיהן מפסוק אחד וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִיִּיתָם קְדוֹשִׁים, וכן אמרו ידים שהן מזוהמות פסולות לברכה, ובאמת ובברור אם אכל דבר שיש בו זוהמא צריך לברך על רחיצתן, וכ"כ בשו"ע (קפ"א י') שאף למי שלא נוהג ליטול ידיו מפני שמלח סדומית אינו מצוי בינינו 'אדם שהוא אסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה - לדידיה הוו ידים מזוהמות, וצריך ליטול ידיו קודם ברכת המזון, וביאר המ"ב (קפ"א כ"ג) שלגבי האיסטניס שידיו מזוהמות - הנטילה היא מדינא 'ר"ל דזה מדינא צריך ליטול ידיו במים אחרונים לכו"ע'.

בפשטות כוונתם רק מפני כבוד הברכה, שהרי **שומן התבשיל איננו טינוף, והרי לא שמענו שמי שאכל מאכל שומני בידי אסור לומר דברי תורה, ושיצטרך ליטול נטילה גמורה לפני שימשיך לאכול לחם** - אלא ע"כ שזה רק מפני מעלת הברכה, וכ"כ הראב"ה (א' ברכות קכ"ה) 'והני מילי שלא אכלו דבר מזוהם כגון בשר בהמה ועוף אי נמי דגים, אבל אכלו דבר מזוהם קיימא לן לקמן פרק אלו דברים ידידים מזוהמות פסולות לברכה, והני מילי לברכת המזון, אבל לבורא פרי הגפן לא'. בשו"ת הרשב"א (א' תק"ח) הוסיף שיש לשטוף ידיו **גם לפני כוס של ברכה** 'ומה שאמרו ידים מזוהמות פסולות לברכה לא אמרו אלא לברכת המזון ולמי שנוטל את הכוס לברכה, הא לברכות דעלמא לא אמרו אדם מעולם, ואדרבה אמרו (חגיגה י"ח:) 'הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח', וכן אמרו (ברכות מ"א:) דברים הבאים בתוך סעודה שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולא לאחריהם, דברים הבאים לאחר הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, **ולא שיהא צריך לרחוץ ידיו** - דאפילו בין תבשיל לתבשיל רשות אלא ע"כ בין תבשיל לגבינה, וסתם **ידים כשרות לברכה ולתלמוד תורה**'. בספר חסידים (נ"ח, הובא במג"א קפ"א ט') חידש גם **שינקא ידיו אף לפני ברכת הגפן באמצע הסעודה** 'האוכל וידי מלכלכות בתבשיל והוא רוצה לשתות יין יקנה ידיו ויברך על היין וישתה, שנאמר שָׂאוּ יְדֵכֶם קִדְּשׁוּ וּבְרַכּוּ אֶת ה'.

כתב הטור (קפ"א י) 'גם בנטילה לא נהגו, ולא מיקרו לדידן ידים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפידים בכך, ומיהו **אם יש אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוה ידים מזוהמות** וצריך ליטול קודם ברהמ"ז, וכ"פ השו"ע שהאיסטניס שרגיל ליטול ידיו אחר הסעודה - לגביו הידים נחשבות כמזוהמות, וצריך ליטול (קפ"א י), וחדש הפמ"ג (א"א קפ"א ט) **שהאיסטניס ינקה ידיו לפני שאר הברכות** 'הוא הדין כל הברכות אם מזוהמות אסור לברך', וביאר שלא דוקא ברכת מעין שלש שי"א שהיא מדאורייתא אלא אפילו שאר ברכות [כתבתי את דבריו רק לגבי איסטניס, שהרי הוא מבאר את המג"א שקאי על דברי השו"ע לגבי איסטניס], וכ"כ המ"ב (קפ"א כ"ג) 'וכתבו האחרונים שאפילו רוצה לברך על היין או פירות באמצע הסעודה צריך לקנחם מקודם כיון שידיו מלוכלכות והוא איסטניס', והוסיף השעה"צ (קפ"א ל"ב) לגבי האיסטניס 'והוא הדין כשרוצה לברך איזה ברכה שהיא'.

יש לעיין בחידושו של הפמ"ג שיש לנקות הידים לפני כל ברכה בסעודה, שהרי הפמ"ג ביאר את מקורו 'ועיין סימן צ"ב במ"א אות ד' סתם ידים כשירות לברכה - **הא מזוהמות פסולות**' [וכ"כ השעה"צ (קפ"א ל"ב) בשמו 'ומה דקיימא לן דסתם ידים כשירות לברכה - היינו כשאין מלוכלכות']; אמנם, לא מצאתי מג"א כזה בסי' צ"ב, אלא רק לגבי כשידיו נטנפו בטינוף ממש ולא כשרק התלכלכו במאכל שומני, שעל מה שכתב השו"ע (ד' כ"ג) 'לא תיקנו נטילת ידים אלא לק"ש ולתפלה, אבל ברכות דשחרית יכול לברך קודם נטילה, אא"כ הוא ישן על מטתו ערום - שאז אסור להזכיר את השם עד שינקה אותם' - כתב המג"א (ד' כ"ו) 'דסתם ידים אינן פסולות לברכה - דהרי מברכין על הפירות וא"צ נט"', וביתר ביאור כתב המג"א (קנ"ח ט) לגבי מה שא"צ ליטול ידיו לפני אכילת פירות 'ואף על גב שצריך לברך עליהם - סתם ידים כשירות לברכה, אלא א"כ יודע שנגע במקום מטונף' - **ומאחר ושני מקורות אלו במג"א מיידי בטינוף ממש - לכאורה לא ניתן ללמוד מהם לחייב נטילה לפני כל ברכה מחמת הנגיעה במאכל שאיננו מטונף אלא רק שומני, אלא המקור היחיד שמחייב לנקות את ידיו מזוהמת התבשיל לפני ברכת היין בסעודה - הוא רק ספר חסידים, ושם לא רמוז שה"ה לפני כל ברכה שלא במסגרת הסעודה.**

מ"מ כל החידוש שאין לברך כשהידים מזוהמות בתבשיל - אמור רק לגבי איסטניס, ואין ללמוד מכאן שכפי ששומן הדבוק בידיו מחייב שינקה אותן לפני שיברך ברכה באמצע הסעודה אף שאין בו ריח רע - כך גם כשחייבו ליטול ידיו לאחר שנגע במלמולי זיעה - הוא לאו דוקא כשידיו מטונפות בלכלוך בעל ריח רע. ולכאורה פשוט שאין הנידונים שווים, כי מה שכתב הפמ"ג שינקה את ידיו משומן המאכלים לפני שיברך - הוא אמנם בשל כבוד הברכה [כפי שהסכים גם היעב"ץ שראוי לנקות את ידיו מצואת האוזן אף שאינה מוגדרת כטינוף, וכ"כ הפמ"ג לגבי נגיעה בטיט ורפש], אך **לא עלה על דעתו לתת לזה דין נגיעה בטינוף**, הרי גם הפמ"ג **לא חייב אותנו ליטול ידים במים לפני שממשיך לאכול לחם, או לנקות ידיו לפני שיאמר דברי תורה בסעודה**; צא וראה שלדעת הראב"ה שרק לפני ברהמ"ז צריך ליטול ידיו - הרי שתיקנו זאת רק לפני ברכה קבועה כמו ברכת המזון שלעולם באה אחר טינוף כזה, וכן לרשב"א שתיקנו גם לפני כוס של ברכה - כי היא חשובה ביותר, ואף לספר חסידים - הוא דוקא לפני ברכת בפה"ג החשובה, אך לא לפני כל ברכה, ובודאי שלא לפני אמירת דברי תורה או המשך אכילת הלחם; ועוד, הגר"א מצא את מקור הדין של נט"י אחר נגיעה בטינוף - בסוגיא של אחיזה

בתפילין לאחר תה"מ, ולא כתב שמקור הדין נובע מסוגיית מים אחרונים, למרות שלשיטתו מברכים על מים אחרונים, ובע"כ שהבין שאין קשר לשם.

נגיעה בכתבי הקדש

מבואר בשבת (י"ד, ובפירש"י ותוס') שאסור לאחוז ס"ת בידיו ישירות ללא מטפחת [טעמי הדבר: 'משום כבוד תורה ומשום חיבתה' (הל' ס"ת - גנזי מצרים), 'משום שהידים עסקניות הן' (רמב"ן שבת י"ד), 'שלא יתעסקו בו הידים יותר מדאי ויניחו שם דברים שבסבתם יבואו הספרים לידי קלקול או הפסד' (מאירי מגילה ז'), וכדי להפריש מהאיסור של אחיזה ללא מטפחת - גזרו שידי הנוגע בכתבי הקדש יפסלו תרומה (מחצית השקל ריש קמ"ז); לאחר מכן גזרו שגם סתם ידיו יפסלו את התרומה מפני שהן עסקניות ונוגעות בבשרו ובמקום הטינופת - ואם יגע בהן בתרומה היא תמאס מלאוכלה, ותפסד; נחלקו הראשונים (תוס' שבת י"ד: ד"ה כיון ורמב"ן שבת י"ד. מול המרדכי מגילה תתל"ד) האם כשגזרו על סתם ידיים - ביטלו את הגזירה הראשונה, או שהיא קיימת, כגון כשנטל ידיו ושמרן, ואח"כ נגע בספר [והחזו"א (ידיים ז' י"א) כתב שיתכן שאין כאן מחלוקת וגם המרדכי יודה שגזרו אף בידים משומרות]; כתב הבה"ל (קס"ד ב' ד"ה לחזור) שנראה שכל גזירת סתם ידיים היתה רק לענין תרומה, שגזרו שאם יגעו בידים מזוהמות בתרומה יטמאוה ויטנפוה, ואגב זאת תקנו נט"י גם לחולין, אך לא מצאנו שגזרו שהנוגע בספר אחר הנטילה יצטרך שוב נטילה לחולין כפי שקנסו בתרומה את מי שנגע בספר ללא מטפחת; ועוד כתב שמשמעות הרמב"ן ותוס' שגם לגבי תרומה - כל שגזרו שיטול לאחר שנגע בספר בידים נטולות הוא רק מאחר וכבר גזרו שסתם ידיים שנגעו בספר פוסלות תרומה - לא ביטלו הגזירה כשנגע אחר נט"י, אך לגבי חולין מסתבר שגזרו רק על סתם ידיים ולא שיפסלו ידיו מי שנגע בספר אחר נטילה; כ"ז דלא כחיי אדם (א' מ' כ') שכתב 'נראה לי דהנוגע באמצע סעודה בספר תורה או בתפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף כדין - צריך ליטול ידיו, שהרי כל אלו מטמאין הידים... אך כיון שלא מצאתי דין זה בפוסקים - יטול ידיו ולא יברך', וסיים הבה"ל 'ומ"מ אפשר דלכתחלה נכון לזהר בזה שלא ליגע באמצע סעודה', כלומר לא שאם נגע יצטרך ליטול ידיו כדעת החיי אדם, אלא רק להזהר לכתחילה שלא לגעת בסת"ם באמצע הסעודה. גם החזו"א (ידיים ז' י"א) כתב שנראה שבזמן שהיו טהרות - היה אסור לאכול פת חולין אחר נגיעה בספר - כי היה חייב לטהר ידיו לתרומה, אך בזה"ז שכל גופו טמא וכל המאכלים ראשונים לטומאה ואין מצריכים נטילה חוזרת אחר נגיעה בכלים שנגעו באב הטומאה - א"צ ליטול שנית אחר שנגע בספר [וכתב להקל אף לפי הצד שהגזירה כדי שלא יאחז בספר ללא מטפחת, כי עיקר הגזירה לטמא תרומה, ולא חמור מראשון הנוגע בידים שאיננו מצריכים נטילה שנית].

החילוק בין נט"י לאחר נגיעה בטינוף לבין ההרחקה מצואה

מדפתח המור וקציעה במלמולי זיעה המחייבים נט"י וסיים בהרחקה מצואה - למדנו שהבין שהנידונים דומים, וכן ניתן ללמוד ממה שהגר"א דחה את דברי המהרי"ל שחייב נט"י מחמת נגיעה בצואת האף והאוזן - ודחה הגר"א שאם היה להם שם צואה הרי היו צריכים להרחיק מהם ד' אמות. אמנם, צ"ע מה הקשר בין הנידונים, וכי עלה על דעתם שצריכים להרחיק ד' אמות

ממלמולי זיעה?

י"ל שאמנם שונה חיוב הנט"י מחיוב ההרחקה: התבאר לעיל שחיוב ההרחקה מצואה נובע מחמת הפסוקים (דברים כ"ג י"ד-ט"ו) 'וְכִסִּיתָ אֶת צִאְתָּךְ... וְהָיָה מִחֲנִיף קְדוֹשׁ', כלומר שלא לעסוק בד"ת ותפילה במקום שהצואה איננה מכוסה - והגדרת 'צואה לענין זה' היא כל דבר שריחו רע ביותר מחמת עיפוש, ודרך בני אדם להתרחק ממנו [ראה בעמ' 20]; אמנם, מה שהצריכו ליטול ידיים לתפילה ולנוגע באמצע הסעודה איננו רק כשנגע בצואה, אלא ה"ה כשנגע בטינוף עדין יותר, כגון מלמולי זיעה [ולהבנת המו"ק שהובא לעיל - כאשר יש בהם גם ריח רע]; מאחר ולצואת האוזן והאף אין ריח רע אלא לכל היותר היא מוגדרת כטינוף, שהרי אפילו ריח רע אין להן - הרי שכל הצד של המהרי"ל לחייב נט"י לאחר נגיעה בהן היה רק מאחר ונקראים בשם 'צואה', וע"ז השיב הגר"א שאם היו נקראים בשם 'צואה' ממש - הרי היו צריכים להרחיק מהם ד' אמות, ונמצא שגם אין להן ריח וגם אין בשם 'צואה' - וכלל א"צ ליטול הידיים; נמצא שאכן יש חילוק בין הנידונים, שנגיעה בדבר שמוגדר רק כטינוף, כגון מלמולי זיעה - רק מחייבת ליטול הידיים, ואילו מדבר שריחו רע ביותר מחמת עיפוש, כגון צואה - צריך אף להרחיק.

'לא פלוג' בחיוב נטילה אחר נגיעה במקומות המכוסים

התבאר לעיל שצריך ליטול את הידיים לאחר נגיעה במקומות המכוסים שיש בהם מלמולי זיעה וצואה לאכילה ולתפילה, ויש לברר האם זו גזירה מוחלטת שאמרו בה 'לא פלוג', כלומר שגזרו גם על מקומות שכעת הם נקיים אך היו ראויים להתלכלך, כגון מקומות המכוסים - אך כעת הם לאחר רחצה, מקומות המכוסים אצל רוב בני האדם - ואצל אדם זה הם גלויים, ומקומות שבד"כ הם מכוסים - אך יש זמן שהם רגילים להתגלות:

לכאורה, מאחר וכל חיוב הנטילה הוא מדרבנן בלבד - אמור לחול כאן הכלל 'ספיקא דרבנן לקולא', ובפרט כאשר יש לידיים חזקת נקיון, כמבואר במשנה (ידים ב' ד') 'ספק הידיים ליטמא ולטמא וליטהר טהור', וכדעה זו פסק השו"ע (ק"ס י"א), אלא שהוסיף 'ויש מי שאומר שעל כל זאת אם יש לו מים אחרים - שיטול ידי ויוציא עצמו מן הספק', וביאר המ"ב (ק"ס נ"א) 'והטעם כיון שאפשר לצאת בקל מידי ספיקא'.

'סתם ידיים' בזה"ז

מציאות החיים בזמננו כמעט ואיננה מאפשרת לידיים להתלכלך בסתמא, ללא שממש יגע בטינוף, ואף שה'ידיים עסקניות' (משנה טהרות ד' ח') - אך לכאורה באופנים הרגילים של עסקנות הידיים - אין להן במה להתלכלך, שהרי הרגלי ואפשרויות הנקיון שלנו הם מעבר לכל דמיון למה שהיה מצוי בזמן חז"ל: הרחובות נקיים ללא תעלות ביוב פתוחות וללא לכלוכי צואה בכל מקום [כדרכם להתפנות בכל מקום שלא רואים אותו, ובלילה - עוד פחות הרחיקו, כדהתבאר לעיל], ובתי הכסאות שלנו נקיים [עכ"פ ביחס לבתי הכסאות של לפני עשרות שנים], ואף צואת התינוקות מכוסה בטיטולים - ובגדיהם בד"כ נקיים, הנעלים נקיות כי אין טיט ורפש ברובות הנקיים המרוצפים והמכוסים באספלט,

ואפילו החצרות שלנו מרוצפות או מכוסות דשא, ואנו מתקלחים עם מים חמים הזורמים בלחץ וכמעט ללא הגבלה, ומי הרחיצה זורמים החוצה עם הלכלוך שנשטף בהם - ולא שוהים באותו מקום עד שיסריחו, ואנו לא שוהים במרחץ שמימיו כמעט ולא מוחלפים, ויש לנו חומרי סבון ושמפו זמינים ויעילים, ומשתמשים בדאודורנט ובבושם, מצחצחים שיניים במברשת עם זיפים מותאמים ומשתמשים במשחת שיניים וחוט דנטלי, על הסדינים שלנו אין טיפי דם מכינים פרעושים וכו', בגדינו נקיים ומכוסים בקלות במים חמים וסבון יעודי - ולא בנהר המלא בוך וביוב, ואנו מייבשים את הבגדים במייבש כביסה או בחבלי כביסה מוגנים - ולא במקומות החשופים ללכלוך, ורוב שהייתנו במשך היום היא במקומות ממוזגים ומאווררים ומוצלים ונקיים, ומכך שחז"ל תיקנו מצוה לרחוץ פניו ידיו [עד המרפק] ורגליו [עד הברך] לכבוד שבת - מוכח שאת שאר הגוף לא בהכרח רחצו אפילו פעם בשבוע, בקיצור - מה יעשה הבן ויטנף את ידיו [עדיין ניתן לתוחבן לבית השחי כדי לטנפן, אך 'סתם ידים' לא מגיעות לשם בד"כ]?

'מקומות המכוסים' - לאחר רחצה

הבן איש חי (שור"ת תורה לשמה י"ג) נשאל האם אחר יציאתו מהמקוה צריך ליטול ידיו לפני ברכה, וביאר שמאחר ואמרו שכשמברך בתוך המקוה יפסיק בזרועותיו בין הלב לערוה - ש"מ שלא הקפידו שכפות ידיו תגענה בבשרו, ומוכח שמאחר וכעת אין חשש מלמולי זיעה א"צ נט"י, ואפילו אם כבר יצא מהמים אך בשרו עדיין לח - דינו כמי שעדיין עומד בתוך המקוה; אמנם, הבן איש חי הוסיף שאם כבר התנגב - צריך נט"י אף שגופו עדיין נקי, כי כשהצריכו נט"י אחר נגיעה במקומות המכוסים לא חילקו בין אם רחץ גופו או שלא רחץ [וחדש שנגיעה ברגליו חמורה יותר כי טומאתן לא רק משום מלמולי זיעה אלא כי שורה שם רוח רעה - ולכן אם נגע בהן מיד בצאתו מהמים - צריך נט"י].

בספר הליכות שלמה (כ' ט"ו) החמיר עוד יותר שרק כשעומד בתוך המים אין מלמולי זיעה, אך מיד אחר הרחיצה - הנוגע במקום מכוסה צריך נטילה; וכן ההוא בהג"ה אשל אברהם (בוטשאטש, ד' כ"א) 'נראה שרק בנגיעה בגופו עשו חז"ל בזה דרך לא פלוג להצריך נטילת ידים תמיד גם אם היה המקום נקי אז...'.¹

ולא זכיתי להבין את דבריהם, שהרי לא מצאנו גזירת חז"ל על 'מקומות המכוסים' כדי שנאמר בזה שלא חילקו בגזירתם, אלא זו רק הגדרה של הרשב"א לתיאור המציאות היכן יש טינוף, וממילא אם בפועל אין באותו מקום טינוף מחמת הרחצה - הרי הוא ככל מקום שאינו מטונף, וכיצד ניתן לגזור על הנגיעה שם? הרי עינים רואות שבמציאות החיים שלנו כלל לא מצוי טינוף גם על חלקי הגוף המכוסים, פרט לבמקום בית השחי ובית הערוה ובבגדים הצמודים לשם, ומעט טינוף תחת כיסוי השיער ובכפות הרגלים - ששם אכן מצוי מעט יותר טינוף באופן יחסי; ואצלנו יש גם אמצעים להפחתת הזיעה - מקומות מגורים קרירים ומאווררים, בגדים קלילים המאפשרים את אידוי הזיעה המועטת, שימוש בדאודורנט [חלקם מפחיתים את הזיעה וחלקם רק מבטלים את הריח], וכל כיו"ב, וגם אם מתטנפים מחמת סיבה כלשהי - משתדלים להתנקות במהירות האפשרית, ולא זכיתי להבין כיצד ניתן לומר במציאות זו 'לא פלוג' בדבר שאיננו גזירת חז"ל (וכן שמעתי מהרב יחיאל מאיר שליט"א)? ובדומה לזה ראיתי בספר כף החיים (ד' פ"ה) שסתם שאם רחץ גופו היטב ולא נשאר בו שום טינוף אין צריך נט"י, וכן ראיתי בשם הספר 'יבקשו מפיהו' (לא ראיתי בפנים) בשם הגרי"ש

אלישיב זצ"ל שכאשר הדרך להתקלח כמה פעמים בשבוע - שוב אין דין נטילה בנגיעה במקום מכוסה [אפי' לא התקלח באותו היום].

וכן ראיתי שכתב הרב שריה דבליצקי בספר זה השלחן (זה השלחן או"ח ב' ד') שחלק על החזו"א במה שהצריך נט"י גם למי שרגיל בגילוי השרוולים [מובא בהמשך] 'וכעת ראיתי שכן הוא להדיא מוכח במקור האי דינא שהוא תשובת הרשב"א שכתב 'אבל מקומות מגולים בראשו ובפניו ובמקום מגולה שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם צואה וזיעה וכך אנו נוהגים' - **הרי שתלה הדבר ביש שם זיעה או בדאין שם במציאות, ופשוט שאין כאן שום ענין של גזירה ותקנה קבועה מחז"ל, עד שנאמר שאלה שאין נוהגים לכסות שם בטלי במיעוטיהו, כל זה לא נזכר בשום מקום**; והוכיח את היסוד שלו ממה שלא נזכר שיזהר שלא לגעת בידיו בגופו בעת ברכת הטבילה, ומכך שאמרו (שו"ע ע"ד ב') 'הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות יכסה בבגד ממטה ללבו... כשיברך, ודוקא בבגד, אבל בידים לא הוי כיסוי, הגה: וה"ה אם מכסה ראשו בידיו לא מיקרי כסוי הראש' - ומדוע אמרו רק שהטעם שכיסוי בידים איננו נחשב ככיסוי כי אין גוף מכסה גוף, ולא כתבו שהטעם הוא כי נוגע במקומות המכוסים - 'אלא ודאי דתלוי הכל במציאות מלמולי זיעה', ודלא כדעת החזו"א.

נגיעה במקומות המכוסים שהורגלו לגלותם

כתב הפמ"ג (משב"ז צ"ב ב') 'ואם הולך יחף ברגליו - אפשר דהוה בכלל מקומות המגולים', הביאו המ"ב (ד' נ"ד), ולמדנו מדבריו שיתכן שאין חשש נגיעה ב'מקומות המכוסין' במי שמגלה אותם [מן הסתם כוונתו למי שרגיל בגילויים], ובדומה לזה כתב במחצית השקל (ד' כ"ג) 'ולענ"ד דהכל לפי המדינה ודרך לבושיהן, דבמקום שיש להם כתונת שרחב בית היד וכן אין כורכין סביב הצוואר - א"כ נשאר עד השיעור שכתב מ"א [ביד עד המרפק ובצוואר עד החזה] ע"פ הרוב מגולה, וליכא שם מלמולי זיעה', הובאו דבריו במ"ב (ד' נ"ג) 'כתב במחצית השקל דזה תלוי לפי מנהג המקומות אם הדרך להיות מגולה'; וכן הוא גם לחומרא, כפי שכתב הבן איש חי (שנה ראשונה תולדות י"ז) 'במקום שדרך הנשים לכסות פרקי זרועותיהם הסמוכים לכף, שדרכם להניח לולאות סמוך לכף בראש הכתונת שתהיה הכתונת מכסה כל הזרוע [כלומר שהן מכפתרות את סוף השרוול] - אז גם אם נגעה בזרוע צריכה רחיצה משום נקיות', והוסיף הכף החיים (ד' צ"ט) שמשמע מדבריו שגם בגברים אם דרכם לכפתר את סוף השרוול - הנגיעה בזרוע נחשבת כנגיעה במקומות המכוסים.

עוד הוסיף במחצית השקל 'אבל במקום שכורכים מטפחת סביב צווארם ובית יד של כתונת שלהם קצר - א"כ גם אלו מקומות על פי הרוב מכוסים ויש גם שם מלמולי זיעה', וכתב הביאור הלכה (ד' כ"א ד"ה צריך) שלא העתיק את דבריו אלו כי לא משמע כן בזבחים ברש"י (י"ח:), שבגמ' שם (זבחים י"ח:) כתוב שמקום חגירת האבנט הוא מתחת למקום המרפק ומעל המתנים: 'מאי לא יחגרו בַּיָּזַע אמר אביי לא יחגרו במקום שמזיעין, כדתניא כשהם חוגרין אין חוגרין לא למטה ממתניהן ולא למעלה מאציליהן - אלא כנגד אצילי ידיהן', ופירש"י מדוע לא יחגרו מעל גובה המרפק 'לפי ששם היד שוכב תמיד על הצלעות, ומזיע'; בשו"ת מנחת יצחק (ד' קי"ד) ביאר שכוונת הבה"ל לחלוק על מחה"ש לקולא, שמחה"ש החמיר להחשיב את המקום מעל המרפק כמקום מלמולי זיעה אף

כשמורגלים בשרוולים קצרים, וחלק הבה"ל שמשמע מרש"י **שלא די במה שהזרוע מכוסה כדי שתזיע - אלא רק בצירוף מה שהיד תמיד שוכבת** [ישירות] **על הצלעות** [ולענ"ד כלפי זה די שלבוש חולצה שחוצצת בין מקום הצלעות לזרועו הלא מכוסה] ואין כוונת הבה"ל לומר שללא שרוול יחשב כמקום זיעה - כי מאחר וסוף סוף המקום מאוורר - אין בזיעה זו משום זוהמא, שהרי הרמ"א (ד' כ"א) והט"ז (ד' ט"ו) ביארו שמלמולי הזיעה הם זוהמא כעין שעורים קטנים - וזה הרי לא מצוי במקום מאוורר; פשוט שמה שהתורה וחז"ל מתייחסים למקום שמעל המרפק כמקום זיעה עדיין לא אומר שהנוגע שם מתחייב בנט"י, שהרי כפי הגדרת הרשב"א גם בזרועותיו ופניו המגולים יש זיעה, וצריך ליטול הידים רק אם נגע במלמולי הזיעה - שהם כדורי שומן ולכלוך, ולא כשסתם נגע בזיעה, ואילו לגבי האבנט התורה אמרה שלא יחגרו במקום הזיעה, ולא הצריכה מלמולי זיעה. עכת"ד המנחת יצחק].

אמנם, החזו"א רוח אחרת עמו, שכתב (קובץ אגרות א' ד') שמאד החמירו להזהר ממפסידי הנט"י המבוארים בשו"ע, והוסיף ש'למעלה מפרק הזרוע של יד בכלל מקום מכוסה, **אף שרבו מגולי כל היד בטלה דעתם** - הרי שלא הסכים שיש לבדוק את המציאות האם יש או אין שם מלמולי זיעה, אלא סבר שיש לומר 'לא פלוג' [הסתפקתי האם כוונתו שמה ש'בטלה דעתם' של מגולי היד משפיע שגם המורגלים בגילוי יצטרכו ליטול ידיהם כשנגעו מעל המרפק למרות שאצלם אין כלל חשש למלמולי זיעה, או שכוונתו רק שמי שמורגל בכיסוי יצטרך ליטול ידיו אם נגע שם, ולא יוכל לומר שמקום זה נחשב כמגולה כי הולכים אחר רוב הציבור המגלים אותו, אך במי שזרועו מגולה תמיד - מודה החזו"א שלא יצטרך ליטול ידיו, כי סוף סוף תמיד אין שם מלמולי זיעה; ובספר זה השלחן המובא בסמוך פירש שכוונתו היתה להחמיר על מגולי הזרועות ליטול ידיהם אף שאצלם אין טינוף, וצ"ע].

הרב שריה דבליצקי צ"ל (זה השלחן או"ח א' ד', וגם ב' ד') חלק על החזו"א וסבר שאין לומר כאן 'לא פלוג' מאחר ודברי הרשב"א אינם גזירה אלא רק ביאור המציאות שכשהמקום מכוסה יש בו מלמולי זיעה **'הרי שתלה הדבר ביש שם זיעה או בדאין שם במציאות, ופשוט שאין כאן שום ענין של גזירה ותקנה קבועה מחז"ל, עד שנאמר שאלה שאין נוהגים לכסות שם - בטלי במיעוטיהו, כל זה לא נזכר בשום מקום'**; את דבריו תמך גם בכך שהבן איש חי (שנה ראשונה תולדות י"ז) כתב שהזרוע נחשבת כמקום המגולה בעת הנחת התפילין, וממילא כ"ש שאם מקום זה מגולה אצלו כל היום - לא יצטרך ליטול ידיו אחר נגיעה שם, אך דחה את דבריו שהרי אם כל היום הזרוע מכוסה - הרי שגם בעת הנחת התפילין מצויים שם מלמולי זיעה, ומ"מ סבר שמי שמורגל כל היום לגלות את זרועו יוכל להקל אם נגע שם כי בפועל אין אצלו שם מלמולי זיעה, כפשטות לשון השו"ע 'ומקום מגולה שבזרועותיו אין להקפיד' - ולא הזכיר כלל 'מרפק' אלא כל מקום שהוא מגולה בזרועותיו, וגם לא אמר 'שבזרוע' אלא 'בזרועותיו' - שר"ל כל אחד כפי שאצלו מגולה; עוד שתי ראיות הביא מהשו"ע (ע"ד ג') שאמר שניתן להפסיק בין הלב לערוה ע"י חיבוק הזרועות, ולא השמיע שצריך להקפיד שכפות ידיו לא תגענה בגופו, ואם כפי' החזו"א - היה לו לגזור בתוך המים אטו חוץ למים; וכן בסעיף שלפניו (ע"ד ב') כתב שהרוצה לשתות במקוה צריך לכסות ראשו, אך לא מועיל כיסויו בידו, וביארו המפרשים שהוא משום שאין גוף מכסה גוף, ואילו לחזו"א היה להשמיע שמכל מקום לא יוכל לברך כי הוא כנוגע במקומות המכוסים, אלא ודאי דתלוי הכל במציאות מלמולי זיעה.

כתב בשו"ת מנחת יצחק (ד' קי"ד) בשם הגהות בית ברוך (הרב בנימין זילבר צ"ל) על החיי אדם (כלל ב') שאם נגע בגופו אחר הרחיצה עדיין צריך נט"י משום רוח רעה, אך י"ל ששייכת רו"ר רק במקום שתמיד מזוהם ורק לעתים הוא נקי, אך **אצל מי שרגיל ללכת בגילוי הרי תמיד איננו מזוהם - וי"ל**

שאין אפילו רוח רעה [כפי המבואר ב"י בשם זזה"ק אף לענין ר"ר בבית הכסא (לא מצאתי ב"י זה)], וממילא אף שלכתחילה צריכים להזהר, אבל אפשר שמגולי הזרועות שלא מקפידים בנט"י אחר שנגעו בזרועותיהם - יש להם על מי לסמוך על הפמ"ג והמ"ב (שהתבארו לעיל), שסתימתם שהוא כמקומות הגללים מעידה שאף אין בזה רוח רעה; ומה שהפמ"ג כתב בדרך אפשר - י"ל שהוא רק לענין רגלים מגולות, שהן חמורות, אך לא לגבי זרועות הרגילות בגילוי.

גם בספר הליכות שלמה (כ' ט"ז) הובאה דעת הגרש"א זצ"ל ש'הנוגע בחלק הזרוע שרגיל להיות מגולה - א"צ נט"י' [כוונתו לחלק העליון של הזרוע (עפ"י מה שבהערה שם הפנה להל' זו)], אך העיר שיש מקום להחמיר בזה, ולגבי נגיעה בגוף של קטן שלא מקפידים על גילוי כתב (כ' ט"ז) שא"צ נטילה, וכ"כ בקובץ בית אהרן וישראל (ל"ט עמ' ע"ב) - בירורי הלכה מהרב ואזנר זצ"ל 'הנוגע בקטן במקום שדרכו להיות מגולה אצל קטנים - אף שאצל גדולים רגילים לכסות מקומות אלו אינו צריך נטילה'.

ובספר קובץ תשובות (ג' י"ב) כתב הגריש"א זצ"ל בשם המור וקציעה ומחצית השקל שא"צ נטילה כשרגילים בשרוולים קצרים, וכן בשם הפמ"ג שאפשר שההולך יחף הוא בכלל מקומות הגללים, אלא שהביא את הערת הבה"ל על מחה"ש שהזרוע מזיעה מחמת הצלעות [ולא הבנתי את כוונתו, שהרי אף שיש זיעה, אך היא מתאדה ולא מסרחת], ולדבריו עכ"פ מקום הזרוע של קטן יהא דינה כמו אצל גדול, כי היא מונחת על הצלעות; ומ"מ כבר התבאר לעיל בשו"ת מנחת יצחק שכוונת הבה"ל לא היתה להחמיר אלא להקל.

נגיעה במקום שרגילים שמתגלה בזמנים מסויימים

יש לבאר האם נגיעה במקומות שבד"כ הם מכוסים, אך לעתים מזומנות רגילים לגלות אותם - נחשבת כנגיעה במקומות המכוסים, כגון בנגיעה בזרוע מעל המרפק ובשערות ראשו בעת הנחת תפילין, ובנגיעת האשה בדדיה בעת ההנקה; בפשטות היה נראה לומר שמאחר ובד"כ מקום זה מכוסה, הרי שיש בו מלמולי זיעה, ואין סיבה להחשיבו כ'מקומות מגולים' בזמן הקצר שמגלים אותו, אמנם, יש כאן מקום עיון.

נגיעה בשערות בעת הנחת התפילין: כתב השו"ע (קס"ב ח') 'נטל ידו אחת ושפשפה בראשו [כדי לנגבה]...', וביאר המג"א (קס"ב י"ד) 'בראשו - פי' כבוע שבראשו', והסביר הפמ"ג (קס"ב אשל אברהם י"ד) 'הא בשערות אף על פי שלא חיך טמאות, ולפי זה במניח תפילין של ראש לדעתו צריך לזהר שלא יגע כלל בשערות ראשו, וצ"ע', וכ"כ עוד הפמ"ג (צ"א א"א ג') 'ולא יניח תפילין של ראש... לא יגע בידו בשערות ראשו דבעי נטילה', וביאר המחצית השקל (קס"ב י"ד) מדוע הוצרך המג"א לבאר שמדובר כשנגע בכבוע שבראשו 'דליכא למימר בראשו ממש - הא מבואר סוף סימן קס"ד דאם נגע תוך הסעודה בראשו נטמא ידו וצריך נטילה'; בשו"ת לבושי מרדכי (א' א') הקשה מדברי שו"ת מהרש"ל (ע"ב) שמתיר בשעת הדחק להזכיר אזכרות בהנחת ידו על ראשו 'אפילו מי שירצה לברך ברכת נהנין והוא בלילה שאין לו כובע עליו, או כשרוחץ באמבטי - די לו במה שמכסה את ראשו בידיו', ודחה שמדובר שמניח את הזרוע ולא את כף היד, וסיים שאין בידו להכריע; וכן כתב בספר דינים והנהגות מהחזו"א (ג' י') שבעת הידוק התפילין של ראש החזו"א לא נגע בראשו בידיו

אלא בהפסקת הכיפה.

אמנם, לא ידעתי להלום את הדברים, שהרי בשו"ע עצמו (קס"ד ב') כתב 'מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע... או שחיך בראשו... ובמקומות המטונפים שיש בהם מלמולי זיעה - צריך לחזור ולטול ידי' - הרי שלא הקפיד על נגיעה בשערות אלא רק בחיכוך בראשו במקום מלמולי הזיעה, וממילא מסתבר שכל כוונת המג"א שפירש שניגב ראשו בכובע ולא בשערות - היא רק כי קשה לנגב מים בשערות עצמן, אלא דוקא בכובע, ואין הכרח לומר שהמג"א החשיב נגיעה בשערות כנגיעה במלמולי זיעה; וכ"כ המ"ב (קס"ד י') 'אבל אם לא חיך אלא שנגע בשערותיו - א"צ נטילה, ואפילו אם קינח בהם', וביאר יותר (מ"ב קס"ב נ"ח) 'ואף דאם נגע בזיעה צריך נטילה שנית... שאני הכא שאינו מחכך בין השערות מקום הזיעה, אלא מקנח ידיו מלמעלה'; וכ"כ הכף החיים (ד' צ"ח) שנגיעה בשערות המגולות לא מחייבת נט"י 'משמע בהדיא מפשט הלשון [של השו"ע] אבל מקומות המגולים בראשו ובפניו' דמה שהוא חוץ לכובע שמשמים על הראש [=הכיפה] והוא מגולה - אין להקפיד, ולא שנא בין אם יש שם שער בין אם הוא מגולח, והטעם משום דהזיעה אינה מזקת אלא אם כן יש בה זוהמא... ומקומות המגולים כיון ששולט שם האויר אין בזיעה ההיא שום זוהמא, ואפילו יש שם שיער - גם כן שולט האויר'; הוסיף המנח"י (ד' ק"ד) שיש להתיר בנגיעה בשערות בעת הנחת התפילין 'די"ל דמה שעושין לצורך המצוה, לאו היינו דינו כנוגע במקומות המכוסים שיצטרך נטילה, וראיתי משו"ע (י"ד רס"ה ח') דאין צריך לכסות ערות הקטן בשעת ברכת המילה - אלא ודאי כיון דהוא לצורך המצוה, וא"א באופן אחר, ע"כ אין צריך נטילה'. בקובץ בית אהרן וישראל (ל"ט עמ' ע"ב) הביאו בירורי הלכה מהרב וואזנר זצ"ל, שחילק היכן חוכך בראשו: 'החוכך בראשו במקום שיער במקום שדרכו להיות מכוסה ע"י הכיפה - חייב בנט"י, והחוכך במקום שיער שלא מתחת לכיסוי הראש - אינו חייב בנט"י, ומתחת למקום שלעתיים מכוסה בכובע אבל רוב הזמן אינו מכוסה - נראה שיש להחמיר (עפ"י הכף החיים דלעיל), אבל הנוגע בשערות ראשו אין צריך נטילה (עפ"י המ"ב דלעיל)'.

נגיעה בזרוע בעת הנחת התפילין: כתב הבן איש חי (שנה ראשונה תולדות י"ז) שבזמן הנחת התפילין זרוע שמאל נחשבת כמקום מגולה וא"צ נט"י לאחר הנגיעה בה, וכן דדי אשה נחשבים כמקום המגולה בזמן שמניקה; משמעות לשונו שרק בעת הנחת התפילין וההנקה מקומות אלו נחשבים כמקום מגולה - ומסתבר שהבין שאף שבד"כ הוא מקום זיעה, אך בעת שהוא מגולה - הרי בפועל הזיעה מתאדה. אמנם משמע שהכף החיים (ד' צ"ט) הבין שכוונת הבן איש חי שזרוע שמאל אצל איש כלל איננה כמקום המכוסה 'משמע שאם נגע ביד שמאל עד סוף מקום הנחת התפילין אין צריך רחיצה כיון שמגלה אותם בשעת הנחת תפילין וממשמש בהם - לא חשיב ממקומות המכוסים, משא"כ ביד ימין, ולענ"ד כמש"כ שגם הבן איש חי לא התכוון אלא בעת ההנחה [כפי שהיתרו הוא רק בעת ההנקה ולא תמיד, וז"פ] - ומסתבר שכה"ח הבין שמאחר ובד"כ הוא מקום זיעה, הרי שגם בזמן הקצר שהמקום מגולה - סוף סוף יש בו מלמולי זיעה מחמת רוב הזמן שהוא מכוסה. המנח"י (ד' ק"ד) כתב ששמע מזקני ירושלים 'שאף שנזהרים בנט"י בנגיעה בקיבורת, מ"מ אין נוטלים ידיהם אחר הנחת תפילין, מטעם היות מטבע הנחת תפילין דורש נגיעה ביד - כך הוי מצותה, ואפשר דהוי זלזול בתפילין אם יטלו ידיהם'.

אמנם, הרב שריה דבליצקי זצ"ל (זה השלחן או"ח א' ד') תמה על הבן איש חי שהרי בד"כ הזרוע

מכוסה - וממילא מצויים בה מלמולי זיעה 'אבל דבריו אינם נראים, דכיון דטעם נטילה זו היא משום מלמולי זיעה המצויים בכל מקום מכוסה - אין סברא לומר שמכיון שמניח שם בבקר תפילין לא יהיו שכיחים שם מלמולי זיעה כל המעל"ע [ואפשר כוונתו במי שהולך בתפילין כל היום וממשמש שם תדיר אבל אין לשונו מורה כן], ומה יענה לשבת ויו"ט, ובפרט לפי מה שכתב האר"י ז"ל (שער הכוונות דף י'. 'ויכסה זרועו בטלית כדי שתהא הנחת תפילין בהצנע') דבהנחת תפילין של יד צריך לכסות עם הטלית - א"כ לעולם חשיב כמקומות המכוסים [את הראיה מהאר"י לא הבנתי, כי הוא לא מיירי בכיסוי צמוד לזרוע, כשרוול, אלא בטלית המכסה מלמעלה, וברור שהזרוע עדיין יכולה להתאווור], וכ"כ בספר דינים והנהגות מהחזו"א (ג' י') שהחזו"א היה נזהר מלנגוע בזרועו בעת הנחת התפילין של יד.

נט"י אחר יציאה מבית הכסא

כתב התשב"ץ (קטן רע"ו) 'ואלו הן הצריכים נטילה אחריהם... ההולך מבית המרחץ... ההולך מבית הכסא, ומיהו לענין נקיות אמרינן בברכות מי שאין לו מים חופף את ידיו באבן או בצרור או בקיסם דכתיב ארחץ בנקיון כפי - בכל מידי דמנקי; ומיהו בכל מקום נטילה שלא לצורך אכילה כהנך דברים דמצריך לעיל - סגי בנקיות בעלמא, אבל לענין אכילה בעינן נטילת ידיים במים דוקא... והני מילי לענין אכילה אבל לענין שתיה ולענין תפלה אינו צריך להמתין אלא יקנח בצרור או בקיסם', הובאו דבריו בעוד ראשונים, וכ"פ השו"ע (ד' י"ח) 'אלו דברים צריכין נטילה במים... והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ, וביאר המ"ב (ד' מ') 'והיוצא מבהכ"ס - אפילו לא עשה צרכיו, וכן מבית המרחץ אפילו לא רחץ שם - ומשום רוח רעה ששורה באלו המקומות'.

אמנם, הבדל גדול יש בין בתי הכסאות בזמן חז"ל, למצויים אצלנו, שלגבי בתי כסאות שלהם מבואר בברכות (כ"ו.) שלא רק שאין קורין ק"ש ומתפללין [וה"ה כל אמירת דבר שבקדושה] בבית הכסא שיש בו צואה - אלא שיש אף להרחיק ממנו ד' אמות [וכן כמלא עיניו - כשמחיצות ביהכ"ס לפניו] אף כשכעת אין בו צואה. עם זאת, גם בזמנם היו בתי כסאות שלא היה להם דין בית הכסא - 'אמר רבא הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו', ופירש"י 'בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והוא בשיפוע, והרעי מתגלגל ונופל לגומא' - מבואר בהגדרה זו שאת שם ביה"כ נותנת העובדה שהרעי נשאר באותו מקום, אולם אם הרעי אינו נשאר שם אין לו דיני בית הכסא - ומותר אף להתפלל שם [כשאין לכלוך או ריח רע]; אשר על כן, מדינא י"ל שגם בתי כסאות שלנו דינם כפרסאי שהרי הרעי אינו נשאר שם, ומקפידים לאווורם [ואינם גרף של רעי כי מקפידים לנקותם ועשויים מחומר שאינו בולע], אלא שהחזו"א (י"ד ד', י"א) **הסתפק אם אכן ניתן לתת להם דין בית הכסא דפרסאי מאחר והצואה מתעכבת בו** מעט זמן עד ששוטפים אותה, וכתב שאין היתרו ברור וצריך להחמיר מספק; בשם הגר"י קלופט זצ"ל מפורסם שחלק על ספיקו של החזו"א, **וסבר שיש לבית הכסא דידן דין בית הכסא דפרסאי** דבתי כסאות דידן נקיים טובא, ומה שהצואה נחה מעט אינו סיבה להחמיר כיון שהוא על מנת לפנותה מיד ולא על מנת להניחה בשום צד קביעות [וכן ראה בבה"ל (פ"ג ד"ה הזמנינו) שלא חל שם הזמנה לבית הכסא כאשר יודע בעת ההזמנה שיהיה צריך תיכף לכסות, וגם אינו גרוע

ממקום שהוזמן לקבורה והניח בו את המת בפירוש על דעת לפנותו - שמותר], ומובן שכל זאת רק כאשר בית הכסא נקי כשאר חדרי הבית, ולא בשעה שיש בו לכלוך או ריח רע.

אף אם נחוש לספק החזו"א שמא עדיין דינם כביהכ"ס גמור [דלא כהכרעת הגר"י קלופט] - מסתבר שאין זאת אלא כשהחשש הוא לאיסור תורה כגון תפילה או הרהור תורה שם, אולם **בדבר שגם בבית הכסא רגיל אין בו איסור תורה כגון ליטול ידים לאחר היציאה מבית הכסא** [כשאנו צריך נטילה מחמת נגיעה במקום המטונף] - **נראה שא"צ לחוש בבית הכסא דידן**, ולא נצריך נט"י למי שיצא מהם, ובלבד שיברכו מחוץ לחדר.

כתב החזו"א (כ"ד כ"ו) שגם **אין נוטלים ידים בביהכ"ס** [והחמיר אף אם נטל שם ידיו והוציאן רטובות לנגבן בחוץ; מ"מ לא הבנתי כלפי מה כתב שלא מצאנו בהדיא, ותלה זאת באם בביהכ"ס יש רק רוח רעה או גם זוהמא, ושקשה להקל]; אמנם לענ"ד בבתי הכסאות שלנו יש מקום יותר גדול להתיר ליטול ידים לאכילה, שמעיקר הדין אין דינם כביהכ"ס, אלא שבאג"מ (אה"ע א' ק"ד) לא התיר ליטול ידים לאכילה אף בבית הכסא שלנו [ולגבי נט"י לתפילה התיר ליטול שם אם אין מקום אחר - כי לא גרע מנקיון הידים, המועיל לתפילה בשעה"ד, אבל מ"מ יגב ידיו מחוץ לביהכ"ס]; עכ"פ בודאי ניתן ורצוי לבנות צורת הפתח להבדיל בין האסלה לכיור, כמ"ש בשו"ת אור לציון (א' אור"ח א').

נט"י אחר יציאה מחדר הרחצה

מבואר בגמרא (שבת י'). 'מקום שבני אדם עומדים שם ערומים ולבושים... אין שם מקרא ותפלה', וכתב הר"ן שמותר להרהר שם, ובבית הפנימי של בית המרחץ אסור להרהר; נראה ברור שטעם האיסור להרהר במרחץ הוא מחמת הבלא וזוהמא המצויים שם ולא מחמת שהאדם עומד ערום - [כי אם רק מחמת ראיית הערוה לא היה לנו לאסור הרהור (כמבואר בקידושין ל"ג. 'בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ)], ולכן במקלחות המצויות אצלנו, שאין לנו הבל וזוהמא - נראה שמותר להרהר כי המים המלוכלכים נשטפים מיד, ואינו גרוע מבית הכסא דפרסאי המותר בד"ת, ואינו נראה שההבל המצוי אצלנו מסריח - שהרי מסתבר שההבל שהיה בבתי המרחץ בזמן הש"ס נבע מחמת שהיית האנשים המזיעים בתוך המים החמים, והמים המלוכלכים לא נשטפו החוצה - משא"כ אצלנו שהמים נשטפים מיידית, וראה במאירי (ברכות כ"ו). 'דברים הללו לא נאמרו אלא במרחץ של מים חמים שהזוהמא מצויה בו'.

נראה שניתן להקל בשופי ליטול ידים בחדר הרחצה המצוי אצלנו, שהרי אצלנו המים שוטפים את הכלוך ונעלמים מיידית בניקוז, ולא נותר במקלחת לכלוך שיכול להיות מוגדר כ'זוהמא' [אא"כ המקום בפועל מטונף וכדו'], ואין סיבה שלא להתייחס לחדר הרחצה כאל בית הכסא של פרסיים - שמותר אפילו להתפלל בו.

תוספת בהגדרת 'טינוף'

ריח רע טבעי

שנינו (שבת ב' ב') 'אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת', ומבאר הירושלמי (שבת ב' ב') 'עטרן בין

כבה בין דלק ריחו רע, שלא תאמר הואיל וריחו רע יהא טעון הרחק ארבע אמות - לפום כן צריך מימר אין מדליקין בו', וביאר הפני משה 'אגב אורחיה אשמעין שלא תאמר דינו כשאר ריח רע לענין ק"ש ותפלה וצריך הרחק ד' אמות ממנו - לפום כן צריך מימר דלענין הדלקה בלבד הוא דאמרו'; מכאן למד החיי אדם (א' ג' י"ב, הובא במ"ב ע"ט כ"ג) 'כשם שמרחיקין מן הצואה כך מרחיקין מן הריח רע אפילו אינה צואה, וכל שדרך בני אדם להצטער מאותו ריח נקרא ריח רע... **נראה לי דבר שטבעו ריח רע, מותר, ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפוש**', הרי שהוסיף תנאי בריח רע - שיהא זה ריח של דבר שהתקלקל, ולא ריח טבעי שהדרך להצטער ממנו.

וכן מצאנו במ"ב (ע"ט כ"ג) שהביא את הגדרת החיי אדם, וכן כתב (מ"ב צ"ח ז'): '...אין להתפלל בבית שיש שם שכר חדש או מי דבש [מפני חסרון הכוונה], וכ"ש ריח רע מעופש קצת'; וכן הוסיף (מ"ב רכ"ז ט') על מ"ש השו"ע שאין לברך על הרעמים בבית הכסא: 'וה"ה אם היה בבית שמקצבין בו בשר דשם ריח מעופש מאד, או שהיה הולך במבואות המטונפות...'; וכ"כ (מ"ב פ"ג ג'): 'כתב הא"ר והובא בפמ"ג במדרתפות היין שיש ריח רע מעופש וקץ ביה אסור לקרות ק"ש, וה"ה כל כה"ג'; אמנם, הוסיף שם להסתייג מכך 'וברמב"ם (תפילה ד' ט' גדולי החכמים לא היו מתפללים בבית שיש בו שכר ולא בבית שיש בו מוריס בעת עפוש - מפני שריחו רע') משמע דמותר, ורק גדולי החכמים היו נזהרין מזה בעת התפלה, עיין שם, ולפלא שלא העירו בזה', אך דחה את עצמו בשעה"צ (רכ"ז י"א): 'אפשר דהכא [בבית שמקצבין בו בשר] - משום דיש ריח רע יותר גדול, ועל כן נחשב זה כמבואות המטונפות, ובהכי נוכל לישב ההיא דסימן פ"ו שהבאתי שם בשם אליה רבה דמדרתפות היין גם כן אין לדבר שם דברי תורה [שמדובר כשקץ בריח הרע המעופש], ובחנם השגתי שם עליו [מהרמב"ם דמייירי בריח מוריס מעופש, אך לא קץ בו כל כך - ורק בכה"ג התיר מעיקר הדין], עיין שם'; הרי שלמסקנת המ"ב רק ריח רע מעופש שקץ בו ביותר הוא בכלל טינוף, אך דבר שריחו מעופש קצת איננו בכלל טינוף, אם כי הוא עלול לבטל את הכוונה בעת התפילה, ולכן גדולי החכמים לא היו מתפללים שם.

אמנם, כל זאת לגבי הרחקה מריח רע, אך לגבי נגיעה במלמולי זיעה, שהתבאר לעיל שיש ליטול ידיים לתפילה או באמצע הסעודה לאחר שנגע בהם - פשוט שכלפי זה אין צורך בריח רע מעופש מאד, כי בזה הנידון איננו מחמת הרחקה מצואה - השייכת ל'וְהָיָה מִחֲנִיף קְדוֹשׁ' [וגם לא מחמת ביטול כוונה בתפילה], אלא רק מחמת חובת הנקיות, והוא תלוי במהותו בטינוף בעל ריח רע, אך אינו צריך להיות סרוח כצואה ממש.

הקאה

קיא היה לפני זמן קצר מאכל טוב וטעים - אלא שמיצי הקיבה הרסו מיידית את טעמו וריחו, ובפועל הריח כעת רע ביותר ומצער את האנשים [אף אם זה ריח מיצי הקיבה ולא ריח המאכל עצמו שעדיין לא הספיק להתקלקל], וממילא פשוט שריח של קיא הוא בכלל ריח של עיפוש 'עיפוש' איננו תלוי במה שיעבור זמן רב, אלא בפעילות נמרצת של חיידקים המשתמשים בחומרי המזון לצורך עצמם, וגורמים לקלקול; בידי הוה עובדא בצ'ולנט שהושאר על הבלעך במקום שחזמו נמוך, ובחום זה החיידקים מתרבים במהירות, ותוך זמן קצר הוא התעפש בעודו עומד על הבלעך, ולכן מסתבר שיש להרחיק מקיא, שהרי הוא

מאוס וריחו רע ובד"כ מתרחקים ממנו; אמנם, כתב בספר נזירות שמשון (דף ד': לס' ע"ו, הובא ברעק"א ובמ"ב ע"ו כ') 'נ"ל דמקראה אע"ג שהוא מאוס א"צ להרחיק ממנו **דאין בה ריח רע**, גם המאכל לא נתעכל, ובסי' ע"ט ס"ד משמע שהכל תלוי בריח [ההרחקה מצואת כלב תלויה באם יש בה ריח] וכן ברס"י ע"א (לא הבנתי למה כוונתו), גם לא נשתמט חד מהפוסקים שהזכירו לאיסור, ועוד דהכלבים אוכלים אותו, ועדיין לענין טומאה נקרא אוכל; הרי שכתב כמה טעמים מדוע א"צ להרחיק מקיא אף שהוא מאוס: א' - אין בה ריח רע, והרי הכל תלוי בריח, ב' - המאכל לא נתעכל, ג' - הפוסקים לא הזכירו לאיסור, ד' - הכלבים אוכלים אותו, ה' - לענין טומאה נקרא אוכל; טעמים אלו אולי שייכים במאכל שנפלט מייד לאחר אכילתו ולא הספיק להתחיל להתעכל, אך מאכל ששהה מעט בקיבה והתחיל להתעכל והתערב במיצי הקיבה - יש לו ריח רע וברור שצריך להרחיק ממנו, אף אם הכלבים אוכלים אותו ונקרא אוכל לענין טומאה; ועוד צ"ע כי בפשטות גם למאכל ששהה בקיבה זמן מועט יש כבר ריח דוחה - אף אם מיצי הקיבה לא מיד קלקלו אותו ולכן כלב עדיין יאכל אותו ותהא בו טומאת אוכלין, אך מ"מ ריחו דוחה ביותר.

סיכום הדברים

- ❖ **אסור מן התורה לומר ולהרהר בדברים שבקדושה בסמוך לצואה** שאינה מכוסה - שהיא לכלוך מעופש שריחו רע ביותר וקצים בו; אין צורך להרחיק מדבר שריחו רע באופן טבעי ולא מחמת קלקול, כגון נפט. לענ"ד מסתבר **שיש להרחיק מקיא**, שהרי הוא מאוס וריחו רע ובד"כ מתרחקים ממנו, ולא הצלחתי להבין מדוע כתב בספר נזירות שמשון [הובא במ"ב] שאין צריך להרחיק מקיא אף שהוא מאוס - כי אין בו ריח רע, ואולי כוונתו למאכל שזה עתה נאכל ועדיין לא הספיק להתקלקל.
- ❖ **חכמים הוסיפו שגם אין לגעת בתפילין לפני שיטול ידיו לאחר תה"מ**, מאחר ונגעו במקום הטינופת.
- ❖ **כתב הרשב"א שמי שנגע במקום הטינופת באמצע סעודתו צריך ליטול ידיו שנית, וחידש שלא דוקא במקום טינופת ממש, אלא אף בשוק, בירך, ובמקומות המכוסים - שיש בהם מלמולי זיעה, וכן כשחייך בראשו;** אמנם, צריכים נט"י דוקא להמשך הסעודה, וכן לק"ש ותפילה, אך לשאר ברכות די בניקוי הידים או ברחיצתם, ואפילו ישן ערום שחזקתו שידיו מטונפות מנגיעה בבית הסתרים.
- ❖ **ההרחקה מצואה - היא רק כשריחה רע, ויש מקום לומר שגם מה שהרשב"א הצריך נט"י לאחר הנגיעה במלמולי הזיעה - הוא דוקא אם יש בהם זוהמה וריחם רע [אך באופן עדין יותר מצואה];** יש לדעת שלזיעת הגוף הרגילה כמעט ואין ריח רע מאחר ומכילה כמעט רק מים, וריח הזיעה הוא בעיקר בסוג הזיעה שנפלט באזורים השעירים, קרקפת בית השחי ומפשעה [ובעוד מעט אזורים שאינם שעירים] - מאחר וזיעה זו מכילה גם שומן וחלב, המפורקים ע"י החיידקים, ובפרט בסביבה לחה וסגורה כבית השחי - שבה נוצרות מושבות חיידקים; עיכוב או מניעת פעילות החיידקים היא ע"י שטיפת הזיעה או אידויה, ולכן במקומות המכוסים יש יותר סיכוי לזיעה ריחנית, אם כי באופן עקרוני זיעת הידים וכו' איננה מסרחת.

- ❖ מי שנטל ידיו לסעודה ונגע במקום הטינוף, נחלקו הרמב"ן והיש"ש האם די ברחיצת ידיו או שצריך גם נט"י שנית; המ"ב כתב שיטול ידיו, אך יברך רק אם עשה צרכיו או נגע בצואה, והחזו"א כתב שהמברך לא הפסיד, אך אין מוחים במיקל שלא לברך.
- ❖ אף שנגיעה בטיט מלכלכת את הידים, אך איננה מחייבת נט"י, אך אחר נגיעה ברפש יש יותר מקום להחמיר לכתחילה; וכתב המו"ק שגם בטיט ושאר לכלוך ראוי לנקותם בשעת התפילה.
- ❖ 'צואת האף והאוזן' בודאי אינן בכלל צואה שמרחיקים ממנה, אלא שנחלקו האם היא בכלל טינופת שמחייבת בנט"י: המהרי"ל היה נזהר שלא לגעת בצואת האוזן והאף בשעת התפילה, וכ"פ הרמ"א, אך הגר"א היקל בזה, וכ"פ המ"ב; אף שהיעב"ץ מיקל בזה מעיקר הדין, אך כתב שיש לחוש להצריך נטילה לתפלה, שהאוזן היא מקום טינופת, וצואת האוזן מאוסה; מצאנו מנהגים שונים אצל פוסקי זמננו האם ליטול הידים אחר נגיעה בצואת האף והאוזן.
- ❖ אמנם, בפשטות אין להחשיב את האף והאוזן כמקומות המכוסין' כלפי החדרת האצבע לתוכם, שהרי אין בהם מלמולי זיעה, עכ"פ לדעת המקילים שצואת האף והאוזן לא נחשבת כטינוף.
- ❖ כמה פוסקים כתבו שגם זיעה שעברה לבגדים היא טינוף, כגון גרב הספוגה בזיעה, וכ"כ הבה"ל; אך פשוט שסוג הזיעה שאינה נחשבת כטינוף לא מחייבת בנט"י, כגון שרוול שנספג בזיעה בעת ריקוד, או כובע שרטוב מזיעת המצח; אמנם, בהג"ה אשל אברהם מבוטשאטש כתב שלא מצאנו בחז"ל להצריך נט"י לאחר נגיעה בזיעה שאינה במקומה - ולכן אין להצריך נט"י לאחר נגיעה בבגד מיוזע, אך כשנספגה בידו זיעה ממש מבגד המכסה את המקומות המכוסים - יש מדת חסידות לנקות ידיו.
- ❖ חידש התשב"ץ שיש ליטול הידים אחר נגיעה בנעלים, ובפשטות הטעם כי סתם נעלים הן מטונפות; כיום, הדרכים הרגילות בד"כ בחזקת נקיות מטינוף של צואה וטיט, וצריכים ראייה שיש לומר גם היום שסתם נעלים מטונפות, ולכן לא יוכל להסתפק בנגיעה בנעל כדי לטנף את הידים [כגון במי שנטל ידיו לתפילה או לאחר ביהכ"ס, וכעת מעוניין לטנף כדי שיוכל ליטול ידיו בברכה לסעודה]; יש שהקילו בנגיעה בנעלים חדשות שעדיין לא הלכו בהן.
- ❖ שומן מאכלים איננו טינוף, ולכן מותר לומר דברי תורה בסעודה, וכן להמשיך לאכול לחם גם כשידיו שומניות; אמנם, ידים מזוהמות ממאכלים פסולות לברכת המזון מפני כבוד הברכה, והרשב"א הוסיף שגם לכוס של ברכה, וספר חסידים הוסיף שגם לפני כל ברכת הגפן שבסעודה; הפמ"ג חידש שהאיסטנים צריך לנקות ידיו מהמאכל שנגע בו - גם לפני שמברך גם על הפירות [וכדו'] באמצע הסעודה, ולא מצאתי מקור ברור לדבריו שצריך לנקות לפני כל ברכה.
- ❖ חז"ל אסרו לאחוז ס"ת ישירות ללא מטפחת כדי שלא לטנפו ולהפסידו, וכדי להפריש מאיסור זה גזרו שידי הנוגע בכתבי הקדש יפסלו תרומה, וממילא בזמן שנהגו טהרות ונטל ידיו לאכילה ולאחר מכן נגע בכתבי הקדש - הוצרך ליטול ידיו שנית; מסקנת הבה"ל והחזו"א שגזירה זו לא נוהגת בזמן שאנו ממילא טמאים והמאכלים והכלים טמאים, ודלא כחיי אדם שכתב שאם נגע

בס"ת ובתפילין או ברצועות תפילין או במגילה באמצע הסעודה - יטול ידיו שנית ללא ברכה, אלא שסיים הבה"ל שאפשר שלכתחילה נכון ליזהר שלא ליגע בהם באמצע הסעודה.

❖ כלל קבעו חז"ל שסתם ידיים הם עסקניות ויש לחוש שנגעו בטומאה שפוסלתן, ובהשאלה כתב הרשב"א שהישן ערום צריך לנקות את ידיו לפני שמברך, שהרי 'הידיים עסקניות' ונגעו במקום הטינופת. אמנם, מציאות החיים בזמננו כמעט ואיננה מאפשרת לידיים לגעת בטינופת, כי אנו חיים בתנאי נקיון מופלגים, שהרי אצלנו הרחובות מרוצפים וכמעט ואין בהם רפש וצואה, ובתי הכסאות מכוסים, והמים החמים זורמים וזמינים בשפע ושוטפים מיידית את הלכלוך לניקוז, וחומרי הסבון מצויים - ולכן הרגלי ההיגיינה שלנו מפותחים, וכדו', ובאופן זה המציאות של טינוף הידיים כמעט ולא קיימת, ללא שיגע להדיא בטינוף.

❖ אמנם, היו פוסקים שהבינו שמ"ש הרשב"א שיש ליטול הידיים לאחר נגיעה במקומות המכוסים היא כעין גזירה, וממילא אמרו שאין לחלק בין זמנם לזמננו, ואף כשברור לו שהזרוע נקיה, והחזו"א התבטא במכתב שבטלה דעתו של ההולך בשרוול קצר - למרות שלגביו כלל אין זה מקום המכוסה, ויש שהחמירו אף מיד לאחר רחצה, והקילו רק כשנוגע בגופו בעודו עומד במים [ואולי גם כל זמן שגופו לח].

❖ אמנם, לא זכיתי להבין את דבריהם כיצד ניתן לומר 'לא פלוג', בעוד אין בכלל גזירת חז"ל על 'המקומות המכוסים', אלא זו רק הגדרה של הרשב"א לתיאור המציאות היכן יש טינוף, וממילא אם בפועל אין באותו מקום טינוף - הרי דינו צ"ל ככל מקום שאינו מטונף? ובפרט בחלקי הגוף הרגילים להיות מגולים אצל לובשי המלבושים הקצרים, ובפרט בחלקי הגוף של תינוק - שכלל לא מקפידים על גילוי; וכ"כ כמה פוסקים שאין לגזור כשגופו רחוק ואצל מי שמורגל במלבוש קצר, שהרי במציאות אין שם מלמולי זיעה.

❖ לגבי נגיעה במקום שבד"כ הוא מכוסה, אך רגיל להתגלות בזמנים מסויימים, כגון הזרוע והשערו בעת הנחת התפילין, ומקום ההנקה: היו שנקטו לגביהם שלא חילקו בתקנה - וממילא החשיבו כמקום מלמולי זיעה, היו שנקטו שדינם כמקומות הגלויים רק בעת שמתגלים - כי סוף סוף כעת המקום מאוורר, והיו שנקטו שנחשבים כגלויים גם שלא בזמן שרגילים להתגלות - כי סוף סוף הוא מקום מגולה ומאוורר בזמן מסויים; כמדומה שבנגיעה בזרוע בעת הנחת התפילין - רבים מבני ספרד רגילים להקל למעשה, ולגבי נגיעה בשערות בעת הנחת התפילין יש יותר מקום להקל, מאחר ומעיקר הדין רק המחכך בראשו הוא שצריך ליטול ידיו, וכמדומה שכך נוהגים שלא להקפיד להניח תפילין של ראש רק באמצעות נגיעה דרך הכיפה.

❖ מבית הכסא בזמן חז"ל היו צריכים להרחיק כמצואה, וכתב התשב"ץ שהיוצא ממנו צריך נט"י; אמנם, בתי כסאות המצויים אצלנו, בד"כ נקיים לגמרי, שהרי הצואה נשטפת מהם, ודומים לבתי כסאות של פרסיים, שהצואה מתגלגלת מהם מיידית במדרון - ומבואר בגמ' שלא רק שאין דינם כבית הכסא - אלא מותר אף להתפלל בהם; אמנם, החזו"א הסתפק בזה כי סוף סוף שוהים מעט זמן עד שמדיחים את הצואה; מסתבר, שלגבי נט"י ליוצא מביה"כ, שאינו אף דינא דגמ' - א"צ לחוש לספיקו של החזו"א, וניתן להקל שלא ליטול כשיצא מבתי הכסאות

שלנו; לגבי נט"י לסעודה בתוך ביהכ"ס שלנו - כתב האג"מ לאסור, ולגבי נט"י לתפילה התיר כשאין מקום אחר ליטול בו ידיו; ניתן ורצוי לבנות צורת הפתח להבדיל בין האסלה לכיור.

❖ במרחץ שבימי חז"ל אסרו להרהר הרהור תורה, מאחר והיה מזוהם כי הלכלוך שהה במים החמים זמן רב עד שיוחלפו, אך במקלחות המצויות אצלנו הלכלוך נשטף מיידית, ופשוט שלא גרע מבתי כסאות של פרסיים, וא"צ ליטול הידים כשיוצאים משם, ומסתבר שניתן גם ליטול שם הידים לסעודה.